

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту

Допущено до захисту
Завідувач кафедри
д.е.н., професор Лоханова Н. О.

«___» _____ 2024 р.

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня бакалавра**

зі спеціальності 071 «Облік і оподаткування»

за освітньою програмою Облік, аудит і податковий консалтинг

на тему: «Облік, контроль та аналіз дебіторської заборгованості: теоретико-методичні засади та діюча практика (на прикладі ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД»)»

Виконавець:

студентка 42 групи ФМОІТ

Євченко Аліна Володимирівна

Науковий керівник:

кандидат економічних наук, доцент

Семенова Катерина Данилівна

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ.....	6
1.1. Сутність дебіторської заборгованості та її вплив на діяльність підприємства.....	6
1.2. Класифікація дебіторської заборгованості як основа її обліку.....	12
1.3. Особливості обліку дебіторської заборгованості за національними та міжнародними стандартами.....	18
Висновки до розділу 1.....	23
РОЗДІЛ 2. ОБЛІК ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ НА ПІДПРИЄМСТВІ ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД».....	24
2.1. Загальна характеристика ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД».....	24
2.2. Облік дебіторської заборгованості на підприємстві.....	29
2.3. Внутрішній контроль дебіторської заборгованості.....	35
Висновки до розділу 2.....	41
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД».....	42
3.1. Аналіз основних показників діяльності підприємства.....	42
3.2. Аналіз фінансового стану ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД».....	50
3.3. Аналіз дебіторської заборгованості підприємства.....	54
Висновки до розділу 3.....	63
ВИСНОВКИ.....	65
Список використаних джерел.....	69
Додатки.....	75

ВСТУП

Актуальність теми. Одним із ключових аспектів управління підприємства є забезпечення його фінансової стійкості, яка безпосередньо залежить від обсягу коштів, заморожених у дебіторській заборгованості, а також суми належних платежів. Підприємства та організації не можуть відмовитися від надання комерційного кредиту своїм покупцям, щоб зберегти обсяги продажів. У той же час вони не можуть відмовитися від запозичень для здійснення діяльності.

Дебіторська заборгованість здійснює значний вплив на всі сторони фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання, починаючи з формування грошового потоку, рівня його прибутковості, фінансового стану в цілому.

Збільшення частки дебіторської заборгованості у загальній сумі оборотних активів підприємства призводить до необхідності залучення додаткових грошових коштів для здійснення поточної діяльності, збільшуючи залежність від позикових джерел фінансування. Саме тому на кожному підприємстві приділяється значна увага управлінню дебіторською заборгованістю, основними складовими якого є її контроль та аналіз. А правильне здійснення бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості є важливим підґрунтям, на яке спираються менеджери під час розробки та прийняття ефективних управлінських рішень.

Дебіторська заборгованість є важливим елементом бухгалтерського балансу підприємства, яка виникає через розбіжність у часі появи зобов'язань та їхнього погашення. Розмір цієї заборгованості та її оборотність мають великий вплив на фінансовий стан організації. Основним джерелом оплати зобов'язань підприємства є дохід від реалізації, тому важливо для підприємства використовувати ефективні методи управління дебіторською заборгованістю, щоб забезпечити вчасну оплату всіх видів зобов'язань.

Усе це підкреслює актуальність теми дослідження.

Теоретичні аспекти обліку, контролю та аналізу дебіторської і кредиторської заборгованості розглядають багато вітчизняних вчених, зокрема: Н. Бондарчук, Л. Васильєва, О. Закревська, В. Зімовець, О. Костюнік, О. Кащенко, І. Косарева, І. Корабейнікова, Н. Матицина, Т. Момот, Г. Москалюк, Х. Новікова, О. Майборода, О. Тучак, О. Чорнецька та ін.

Меті і завдання дослідження. Метою роботи є узагальнення теоретичних, методичних і практичних питань обліку, контролю та аналізу дебіторської і кредиторської заборгованості підприємства, розробка рекомендацій щодо їх удосконалення.

Для досягнення поставленої мети визначено та вирішено такі основні завдання:

- розкрити сутність дебіторської і кредиторської заборгованості, окреслити їх вплив на результати діяльності підприємства;
- дослідити теоретичні питання обліку дебіторської і кредиторської заборгованості;
- здійснити порівняльний аналіз обліку дебіторської і кредиторської заборгованості за національними та міжнародними стандартами;
- надати загальну характеристику підприємства ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД»;
- здійснити оцінку системи внутрішнього контролю на підприємстві;
- провести аналіз основних показників діяльності досліджуваного підприємства;
- дослідити ефективність використання дебіторської і кредиторської заборгованості на ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД»;
- сформулювати основні напрями вдосконалення обліку та контролю дебіторської і кредиторської заборгованості та підвищення ефективності діяльності підприємства.

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом дослідження є процеси обліку, контролю та аналізу дебіторської і кредиторської заборгованості на підприємстві ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД».

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних і практичних засад обліку, контролю та аналізу дебіторської заборгованості на підприємстві.

Для здійснення дослідження використовувалися такі **методи**: методи спостереження (під час збору первинних даних щодо організації обліку та контролю на підприємстві); загальнонаукові методи (дослідження теоретичних джерел і документації з питань здійснення обліку та контролю дебіторської заборгованості на підприємстві), методи аналізу і синтезу (обробка та аналіз первинних даних), статистичні методи (аналізу динаміки, структури, порівняння), графічні та табличні (для представлення класифікацій, бухгалтерського обліку та контролю дебіторської заборгованості, під час аналізу показників діяльності підприємства).

Інформаційною базою дослідження виступили наукові публікації вітчизняних та закордонних вчених-економістів з даної проблематики, нормативно-законодавчі акти України, національні та міжнародні стандарти обліку та звітності; матеріали наукових конференцій і досліджень, первинні дані та дані звітності підприємства ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД», офіційні статистичні дані.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

Апробація результатів дослідження. За результатами проведеного дослідження опубліковано тези:

Євченко А. В. Вплив дебіторської заборгованості на результати діяльності підприємства. *Сучасні проблеми та перспективи розвитку економіки України в умовах військового стану*. Матеріали студентської конференції (10-12 квітня 2024 р.). Одеса: ОНЕУ, 2024.

РОЗДІЛ. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ

1.1. Сутність дебіторської заборгованості та її вплив на діяльність підприємства

Облік взаєморозрахунків з постачальниками та покупцями є невід'ємною частиною бухгалтерського обліку для будь-якого господарюючого суб'єкта., Підприємства, незалежно від сфери діяльності, регулярно здійснюють платежі за комунальні послуги, користуються послугами транспортних підприємства та юридичних організацій, а отже, взаємодіють із постачальниками та покупцями.

Покупцями можуть бути фізичні або юридичні особи, які оплачують товари або послуги підприємства грошима. У ширшому контексті, покупець – це людина або організація, які купує товари або послуги.

Дебіторська заборгованість виникає під час передоплати за майбутні поставки товарів і послуг, відтермінування платежу підприємству, а також через заборгованість окремих осіб через нестачі та розкрадання.

Відповідно до визначення в П(С)БО 10, під дебіторською заборгованістю розуміється сума заборгованості дебіторів перед підприємством на визначену дату [1].

Так, Н. Матицина відзначає, що дебіторська заборгованість – це сума неспроможності суб'єкта господарювання виконати свої грошові зобов'язання перед підприємством після того, як настав встановлений згідно договору термін її оплати [2, с. 39].

В. Зімовець зазначає, що дебіторська заборгованість – це невчасно сплачені юридичними та фізичними особами послуги, вилучені з кругообігу підприємства кошти, що має документальне підтвердження, яке надає право суб'єкту господарювання на отримання боргу [3, с. 8].

О. Закревська вважає, що дебіторська заборгованість є складовою оборотного капіталу підприємства, яка передбачає його певні вимоги до юридичних та фізичних осіб щодо оплати за поставлену продукцію, товари, послуги [4, с. 103].

Т. Мараховська та О. Любенко також визначають дебіторську заборгованість як елемент оборотного капіталу підприємства, як суму боргів фізичних та юридичних осіб [5, с. 34].

Досить неоднозначне визначення дебіторської заборгованості дає Т. Момот, який ототожнює її з безвідсотковою позикою контрагентам [6, с. 207].

Узагальнення поглядів науковців на сутність дебіторської заборгованості представлена на рис. 1.1.

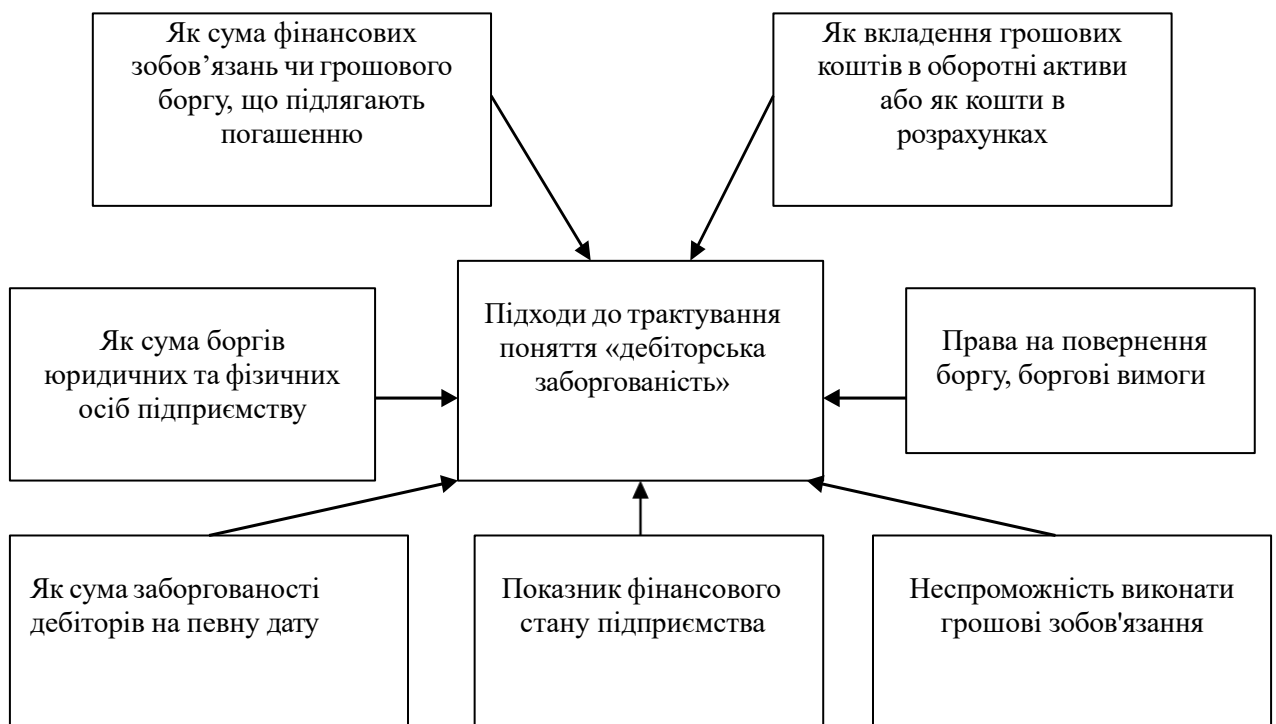

Рис. 1.1. Підходи до трактування дебіторської заборгованості

Джерело: узагальнено на підставі [7-8]

Отже, дебіторську заборгованість можна визначити як економічну категорію, що відображає фінансові зобов'язання внутрішніх і зовнішніх партнерів компанії, які виникають із договірних відносин між ними. Крім того,

дебіторська заборгованість є частиною оборотного капіталу підприємства і має такі характеристики:

- дебіторська заборгованість являє собою ресурси, якими управляє організація;
- це майбутня економічна вигода, права на яку мають бути юридично закріплені;
- дебіторська заборгованість приносить майбутню економічну вигоду тільки за умови впевненості в тому, що рахунки буде сплачено; інакше її розглядають як втрати.

Виникнення дебіторської заборгованості є стандартною характеристикою економічної діяльності підприємства, і кожен суб'єкт господарювання зацікавлений у зменшенні її обсягу. Зменшення дебіторської заборгованості виступає як резерв для скорочення потреб підприємства у додаткових оборотних коштах та прискорення їх обігу.

Дебіторська заборгованість стає активом, якщо існує ймовірність отримання майбутніх економічних вигід у суб'єкта господарювання і, згідно з пунктом 5 НП(С)БО 10, може бути достовірно визначена її сума.

Це означає, що якщо підприємство надає товари (роботи, послуги) своєму контрагентові безоплатно (без отримання компенсації), то дебіторська заборгованість не виникає, оскільки в цьому випадку очікувані економічні вигоди не передбачені. Таким чином, згідно НП(С)БО 10, методи оцінки дебіторської заборгованості визначаються на етапах включення її до балансу під час складання фінансової звітності підприємства на дату балансу і під час її списання як безнадійної.

Отже, згідно НП(С)БО 10, дебіторська заборгованість, що сформувалася за продукцію (роботи, товари, послуги), визнається в обліку (враховується в балансі) господарюючого суб'єкта одночасно з визнанням отримання ним відповідного доходу.

Загальний обсяг зобов'язань дебіторів перед підприємством може залежати від низки факторів, зокрема:

- типу продукції, товарів або робочих послуг, які є предметом угоди;
- обсягів продажу;
- попиту на ринку товарів і послуг;
- рівня конкуренції на ринку необхідної продукції;
- схеми розрахунків;
- різноманітності методів безготівкової оплати;
- ефективності кредитної політики;
- співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості на балансі підприємства;
- рівня інфляції тощо.

У табл. 1.1 надано характеристику нормативних документів, що регулюють питання бухгалтерського обліку та контролю дебіторської заборгованості.

Таблиця 1.1

Нормативні документи, що регулюють питання бухгалтерського обліку та контролю дебіторської заборгованості

№	Документ	Зміст	Використання в обліку
1	2	3	4
1	Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»	Сформульовані основні вимоги до бухгалтерського обліку та фінансової звітності, принципи, функції та завдання	Регламентує організацію обліку дебіторської заборгованості та відображення результатів обліку у звітності
2	Податковий кодекс України	Впорядкування відносин, у сфері податків і зборів, визначає права та обов'язки, компетенцію контролюючих органів, повноваження і обов'язки посадових осіб, відповідальність за порушення податкового законодавства	Використовується під час вивчення переліку податків та зборів в Україні, та порядок їх адміністрування, платників податків та зборів
3	НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість»	Визначає методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про дебіторську заборгованість	Для організації обліку та при вивченні складових дебіторської заборгованості, її сутності
4	НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»	Загальні вимоги до розкриття статей фінансової звітності	Правильність визнання дебіторської заборгованості, контроль порядку її відображення у балансі

Продовження табл. 1.1

1	2	3	4
5	Закон України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність»	Визначає поняття аудиту та аудиторської діяльності, порядок проведення аудиту, права і обов'язки аудиторів та їх відповідальність	При вивченні питання аудиту дебіторської заборгованості
6	Закон України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні»	Визначає орган державного фінансового контролю в Україні, його функції та правові основи діяльності	Для організації проведення ревізії на підприємстві, зокрема, в частині різних активів
7	Методичні рекомендації про застосування регістрів бухгалтерського обліку,	Спрямовані на узагальнення в регістрах бухгалтерського обліку (крім регістра позабалансового обліку) методом подвійного запису інформації про наявність та рух активів, капіталу, зобов'язань діяльності підприємств	Застосовуємо при розкритті порядку відображення дебіторської заборгованості в облікових регістрах
8	Інструкція «Про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій»	Встановлює призначення і порядок ведення рахунків бухгалтерського обліку для узагальнення методом подвійного запису інформації про наявність і рух активів, капіталу, зобов'язань та факти фінансово-господарської діяльності підприємств	Для здійснення бухгалтерського обліку
9	Положення про документальне забезпечення записів в бухгалтерському обліку.	Визначає порядок організації документообігу та порядок зберігання документів на підприємстві	При вивченні організації документального оформлення дебіторської заборгованості

Джерело: узагальнено на підставі [9-19]

Поява дебіторської та кредиторської заборгованості є стандартним явищем у фінансовому стані будь-якого підприємства, оскільки кожен господарський суб'єкт одночасно виступає в якості виробника та споживача продукції, послуг чи робіт, що може призвести до нестачі готівки, з одного боку, та надання комерційного кредиту своїм покупцям – з іншого. Перше призводить до формування дебіторської заборгованості, а друге – до виникнення кредиторської заборгованості.

Дебіторська заборгованість може впливати на рівень рентабельності підприємства. Вона є ключовим елементом оборотних активів, який деякі експерти розглядають як потенційну перевагу у майбутньому. Вона виникає у процесі здійснення підприємством виробничо-господарської діяльності, пов'язаної з рухом товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів та укладених зобов'язань. Також вона виникає при реєстрації у бухгалтерському обліку сум заборгованості за внесками учасників і та засновників, а також сум, що мають бути отримані в рамках фінансування діяльності.

Дебіторська заборгованість також впливає на фінансування оборотних активів: рівень потреби у них зменшується зі зростанням дебіторської заборгованості і збільшується – при збільшенні кредиторської.

Дебіторська заборгованість на підприємстві здебільшого складається з непогашених рахунків за поставлену продукцію чи товари (включаючи рахунки на отримання), у той же час вона може мати такий специфічний елемент як векселі на отримання, які є комерційними цінними паперами.

У зв'язку зі значним впливом розміру дебіторської заборгованості на діяльність суб'єкта господарювання та ефективність функціонування його оборотного капіталу, у фінансового менеджера виникає одне з найважливіших і досить складних завдань: визначення ризику неплатоспроможності контрагента і на основі цього розрахунку прогнозних значень можливих сумнівних боргів, а також розробка заходів та рекомендацій щодо проведення специфічних методів співпраці з неплатоспроможними покупцями.

Дебіторська заборгованість передусім являє собою певний ненормований оборотний актив, що очевидно обумовлюється особливістю її формування, швидкості обороту та закономірностями її виникнення, тому її неможливо передбачити заздалегідь.

У табл. 1.2 представлено переваги та недоліки, тобто позитивний та негативний вплив, який здійснює на результати діяльності підприємства наявність дебіторської заборгованості.

Таблиця 1.2

Переваги та недоліки формування дебіторської заборгованості підприємств

№	Напрямок впливу	Дебіторська заборгованість
1	2	3
1.	Позитивний вплив на діяльність підприємства	– формування конкурентоспроможного асортименту товарів; – стимулювання збільшення обсягів продажу; – встановлення стабільних і тривалих зв'язків з покупцями; – прискорення реалізації запасів і відповідне зниження витрат по їх утриманню та ін.
2.	Негативний вплив на діяльність підприємства	– вилучення коштів із обороту; – погіршення фінансового стану підприємства; – виникнення додаткових витрат, що пов'язані з управлінням дебіторською заборгованістю; – виникнення ризику неповернення; – виникнення втрат від інфляції; – зниження прибутку та ін.

Джерело: складено на підставі [20-23]

Ураховуючи позитивний вплив дебіторської заборгованості необхідно також ураховувати фактори, які в певних умовах можуть стати загрозою для нормального функціонування господарюючого суб'єкта при реалізації продукції, наданні послуг:

- термін та умови надання товарного кредиту;
- відбір контрагентів;
- порядок вилучення дебіторської заборгованості.

Взагалі, питання управління дебіторською заборгованістю на підприємстві є дуже важливими для його ефективного функціонування, особливо в сучасних умовах бізнесу в Україні.

1.2. Класифікація дебіторської заборгованості як основа її обліку

Основа організації бухгалтерського обліку будь-якої заборгованості полягає в її класифікації, що забезпечує систематизацію та групування інформації про заборгованість у різних аспектах обліково-аналітичної діяльності, орієнтованих на задоволення конкретних потреб у оперативному та стратегічному управлінні. Рівень деталізації цієї інформації визначає можливість

керівництва ефективно та своєчасно управляти заборгованістю, здійснювати оперативний аналіз та прогнозування, що в кінцевому підсумку впливає на обґрунтованість управлінських рішень [24, с. 166].

Облік дебіторської заборгованості при взаєморозрахунках з покупцями здійснюється на основі ціни продажу продукції.

Одночасно з визнанням дебіторської заборгованості на підприємстві проводиться її класифікація за низкою критеріїв. Вчені не сформували того чи іншого загального підходу до класифікації дебіторської заборгованості, що перешкоджає впровадженню системного підходу до її визнання та оцінки.

В обліку під час здійснення класифікації дебіторської заборгованості враховуються два основні критерії: термін, що залишився до погашення заборгованості від дати балансу та відповідність операційному циклу. На основі цих критеріїв у обліку виділяється довгострокова та поточна дебіторська заборгованість. Довгострокова – це та заборгованість, яка перевищує нормальний операційний цикл і буде погашена після 12 місяців з дати балансу, поточна – протягом цього періоду часу. Отже, операційний цикл є критерієм для класифікації заборгованості як поточної чи довгострокової.

Узагальнення підходів до класифікації дебіторської заборгованості за різними ознаками представлено в табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Класифікації дебіторської заборгованості

Класифікаційна ознака	Види
1	2
Термін погашення	Довгострокова
	Поточна
Відношення до обліку та відображенням у звітності	За продукцію, товари, роботи, послуги
	За розрахунками з бюджетом
	За виданими авансами
	Векселі одержані
	За внутрішніми розрахунками
	Інша
Термін погашення	Строк якої не настав
	Не сплачена в строк
	Сумнівна
	Безнадійна

Продовження табл. 1.3

1	2
Ступінь імовірності погашення	Строкова (нормальна)
	Прострочена – сумнівна і безнадійна
Ступінь ліквідності	Високоліквідна
	Середньоліквідна
	Неліквідна
Форма виникнення	Забезпечена
	Незабезпечена
Причини виникнення	Виправдана, строк погашення якої не настав
	Невиправдана – прострочена, а також пов'язана з помилками під час оформлення документів і з порушенням умов договорів
Об'єкти, щодо яких виникла	Заборгованість орендаря за фінансовою орендою, яка відображається в балансі орендодавця
	Заборгованість, забезпечена вексями
	Надані позики
	Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги
	Дебіторська заборгованість за розрахунками (з бюджетом, за виданими авансами, з нарахованих доходів, із внутрішніх розрахунків)
	Інша дебіторська заборгованість
Характер господарських операцій	За товарними операціями
	За нетоварними операціями
Ступінь забезпечення	Забезпечена заборгованість (порукою, заставою, банківською гарантією або іншими видами забезпечення)
	Не забезпечена заборгованість
Форми розрахунків	Негрошова – та, що виникла у результаті бартерних операцій і погашення якої здійснюється шляхом взаємозаліку заборгованості з контрагентом
	Грошова – для відшкодування якої використовуються грошові кошти у готівковій або безготівковій формі

Джерело: узагальнено на підставі [25-28]

У сучасних умовах інтернаціоналізації діяльності вітчизняних підприємств, їх виходу на світовий ринок, в обліковій системі актуальним також є розділення активів компанії на грошові та негрошові. Очевидно, що в цьому випадку грошова дебіторська заборгованість підприємства виражається визначеною сумою грошових коштів, а негрошова – ні. Особливе значення має ця класифікація при оцінці дебіторської заборгованості, вираженій в іноземній валюті.

Розподілу статей балансу підприємства на грошову та негрошову дебіторську заборгованість можна знайти лише в аналітичному обліку на певних підприємствах. У цьому випадку обов'язково вказуються умови погашення боргів підприємствами-дебіторами. Таку дебіторську заборгованість в такому випадку можна класифікувати так: заборгованість, що виникає в національній валюті та заборгованість в іноземній валюті.

Внутрішня дебіторська заборгованість може бути класифікована за ступенем відповідності фінансової дисципліни таким чином:

- необґрунтована;
- припустима.

Необґрунтована дебіторська заборгованість виникає в тому випадку, коли на підприємстві виявлення недоліки в діяльності, зокрема, у випадку здійснення крадіжок грошових коштів чи товарно-матеріальних цінностей або під час виявлення нестач.

На деяких вітчизняних підприємствах виникають особливі види дебіторської заборгованості, зокрема, витрати майбутніх періодів і відстрочені податкові активи. Під витратами майбутніх періодів розуміють дебіторську заборгованість, яка включає довгострокові платежі або ті, що надійшли від контрагентів протягом нормального операційного циклу, а також поточні заборгованості, і яка буде погашена лише після 12 місяців із вказаної у балансі дати.

Відкладені податкові активи представляють собою суму податку на прибуток підприємства, яка підлягає відшкодуванню у наступних періодах. Такі активи виникають у випадках, коли обліковий прибуток виявився нижчим, ніж податковий. Їх слід віднести до довгострокової дебіторської заборгованості через те, що нарахування з цього виду заборгованості на підприємстві здійснюються після того, як спливе термін 12 місяців.

О. Тучак пропонує класифікувати дебіторську заборгованість залежно від ступеня важливості дебітора. Автор підкреслює, що здійснення класифікації заборгованості за цією ознакою стане важливим компонентом, який вплине на

поліпшення ведення бухгалтерського обліку, оскільки на підприємстві найбільше уваги потрібно приділяти управлінню тією частиною дебіторської заборгованості, яка є надзвичайно важливою для підприємства. З цієї точки зору можна виділити такі групи дебіторів:

1) дебітори, які приносять суб'єкту господарювання основну частину виручки;

б) дебітори, які приносять підприємству значну частину виручки і обсяги закупівель яких невеликі, але вони є достатньо стабільними;

в) дебітори, які здійснюють незначні або одноразові закупівлі [29].

У деяких випадках менеджменту підприємства потрібно перевірити достовірність такої дебіторської заборгованості, що може бути реальною, суперечливою або безнадійною.

Суперечливою можна вважати таку заборгованість, на яку є позови та претензії; безнадійною є така заборгованість, що не має перспектив на стягнення, цю заборгованість включають до збитків. До даного виду заборгованості входять борги, щодо яких судові органи відмовилися виносити вироки; борги, що перейшли строк позовної давності; борги відповідних підприємств; борги, які пов'язані з померлими або малозабезпеченими особами; борги, що виникли і не мають документального підґрунтя для позову, або такі, що перевищують норми природних втрат за відсутності винуватців, що їх спричинили.

Безнадійною є поточна дебіторська заборгованість, щодо якої немає надії на повернення, або та, що підпадає під строк позовної давності. Це може бути заборгованість, яка виникає у продавця через недостатність наявних активів у покупця, або щодо покупця, до якого застосовуються процедури банкрутства, або через списання дебіторської заборгованості у випадку укладення між контрагентами мирової угоди.

Оцінка реальності дебіторської заборгованості вимагає ретельного аналізу первинних документів та даних аналітичного бухгалтерського обліку. Особлива увага при цьому зосереджується на складі інших дебіторських зобов'язань за цими даними, які можуть включати як легітимні, так і нелегітимні

заборгованості. Наявність такої заборгованості може призвести до незапланованого переміщення коштів між підприємствами, може суттєво погіршити фінансовий стан підприємства, оскільки внаслідок наявності такої заборгованості суттєво ускладнюється процес управління коштами через тимчасове їх вилучення з обігу.

Ще однією ознакою, за якою класифікується дебіторська заборгованість, є належність учасників розрахунків до самого підприємства. Відповідно до цієї ознаки виділяють заборгованість зовнішню (борги інших (або перед іншими) підприємств та організацій) і внутрішню (працівників, які отримали позики від самого підприємства, борги підзвітних осіб, засновники за внесками до зареєстрованого капіталу тощо). Багато фахівців вважають таку класифікацію дебіторської заборгованості найголовнішою класифікацією. Слід відмітити, що величина дебіторської заборгованості (зовнішньої та внутрішньої) залежить від низки факторів. Зовнішніми факторами виступають макроекономічні, які безпосередньо впливають на суб'єкт господарювання, але на них впливати не може.

Основними зовнішніми факторами є такі:

- економічний стан в країні;
- ефективність грошово-кредитної політики, яку проводить Національний банк;
- стан розрахунків у країні;
- рівень інфляції;
- ступінь насиченості ринку та його ємність;
- сезонний характер виробництва продукції.

Внутрішні фактори – це ті, які формує саме підприємство:

- кредитна політика, що проводить підприємство;
- види розрахунків, які підприємство використовує в своїй діяльності;
- здійснення контролю (або відсутність контролю) за формуванням дебіторської заборгованості та ін. [30, с. 55-56].

Дебіторська заборгованість може поставити під сумнів економічні розрахунки. Крім того, дебіторська заборгованість може породжувати низку неплатежів, пов'язаних з розрахунковими взаєминами з платником. З іншого боку, сплата дебіторської заборгованості одним підприємством відкриває можливість погашення кредиторської заборгованості для інших.

1.3. Особливості обліку дебіторської заборгованості за національними та міжнародними стандартами

У сучасних умовах розширення зовнішньоекономічних зв'язків між країнами і все більшого наростання глобалізації ринків збуту зростає необхідність розроблення та впровадження методик і організації бухгалтерського обліку на підприємствах у відповідності з міжнародними стандартами. Це стосується й обліку поточних зобов'язань та розрахунків. При обліку дебіторської заборгованості існують певні відмінності між П(С)БО та МСФЗ. Тому нагальною є потреба гармонізації національних та міжнародних стандартів обліку дебіторської заборгованості, оскільки це дає можливість здійснювати порівняння, дає додаткові можливості для прийняття рішень з боку управлінського персоналу.

Вивчення теоретичних засад обліку дебіторської заборгованості показало, що в міжнародних стандартах відсутній спеціальний стандарт, що регулює облік дебіторської заборгованості. Принципи обліку дебіторської заборгованості регулюються декількома іншими стандартами, а саме: МСБО 18 «Дохід»; МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання»; МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка»; МСФЗ 9 «Фінансові інструменти»; МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації» [31-35].

МСФЗ трактують дебіторську заборгованість як фінансовий актив, що дає одній стороні право отримати грошові кошти від іншої сторони в певний момент часу в рамках укладеного договору.

Національний стандарт бухгалтерського обліку 10 "Дебіторська заборгованість" встановлює методологічні принципи формування інформації про дебіторську заборгованість та її відображення у фінансовій звітності.

За збалансованих рівнів взаємних боргів та ефективного регулювання дебіторська заборгованість підприємства не повинна негативно позначатися на її економічній стійкості та фінансових результатах. Для мінімізації втрат від невиконання дебіторської заборгованості підприємство повинно розробити і впровадити ефективну систему управління цим оборотним капіталом.

Як у національних стандартах, так і в міжнародних немає єдиного положення щодо принципів ведення бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості. Усі питання, що пов'язані з обліком дебіторської заборгованості, розв'язуються побічно на основі наявних норм з ведення бухгалтерського обліку, думок експертів і вже наявної практики в цьому питанні.

На сьогодні міжнародні системи обліку дебіторської заборгованості та ті, що діють в Україні, значною мірою узгоджені між собою. Зокрема, як у міжнародній практиці, так і в національній, дебіторську заборгованість можна подати у звітності як аванси отримані та переплати за податками і зборами, проте, тим не менш, існують відмінності між цими системами.

Відповідно до МСФЗ дебіторська заборгованість розглядається як окремий клас фінансових активів з особливими платежами, які не котируються на активному ринку. У національних стандартах дебіторська заборгованість визначається як сума заборгованості, яка має бути отримана підприємством від його дебіторів, як фізичних, так і юридичних осіб.

Методи, за якими здійснюється оцінка дебіторської заборгованості, також мають певні відмінності. Так, згідно міжнародної практики заборгованість необхідно оцінювати за справедливою вартістю, включно з прямими витратами, які були понесені під час її виникнення, а потім – вже за вартістю, що амортизується.

У разі істотного відстрочення терміну платежу згідно міжнародних стандартів оцінка відбувається за дисконтованою вартістю, і різниця між

отриманими сумами являє собою процентний дохід організації. У вітчизняному обліку оцінка дебіторської заборгованості здійснюється за вартістю, яка прописана в договорі, включаючи націнку, знижки, курсові різниці тощо. У разі значного відстрочення платежу оцінка дебіторської заборгованості здійснюється за повною вартістю з разом із нарахованими відсотками за прострочення платежу.

В національних та міжнародних стандартах визнання дебіторської заборгованості має певні особливості. Зокрема, у міжнародних стандартах її визнають або на дату укладення контракту, або на момент здійснення розрахунків, тоді як згідно національних стандартів її визнання повинно відбуватися в момент продажу, тобто відвантаження продукції, робіт чи послуг.

Відмінності в системах обліку існують також щодо здійснення інвентаризації дебіторської заборгованості. Згідно МСФЗ інвентаризація проводиться для того, щоб надалі компанія здійснювала управління сумнівними боргами та їх підтвердженням. За наявності сумнівів щодо вчасного погашення дебіторської заборгованості створюється резерв за сумнівними боргами. Цей резерв відображається в обліку за справедливою вартістю. Керівництво компанії самостійно вирішує питання щодо необхідності створення такого резерву, а також встановлює, який метод найбільше підходить для цього: індивідуальний для кожної угоди або загальний для всієї заборгованості.

У національних стандартах також прописана необхідність здійснення інвентаризації для подальшого документального підтвердження суми дебіторської заборгованості з метою забезпечення достовірності облікових даних. Також створюється резерв за сумнівними боргами, який визначається після проведення інвентаризації та застосовується тільки до заборгованості, не забезпеченої заставою, порукою або банківською гарантією.

При формуванні резерву зменшується оподатковуваний прибуток, що, своєю чергою, сприяє більш точній оцінці дебіторської заборгованості та підвищує якість фінансової звітності. Однак для створення найбільш точного резерву підприємство повинно володіти інформацією про ймовірність стягнення дебіторської заборгованості, що для багатьох українських підприємств

недоступно. У результаті зазвичай або резерв не формується зовсім, або не відображає реальну ситуацію.

Є також відмінності щодо відображення дебіторської заборгованості у фінансовій звітності. У міжнародній практиці дебіторська заборгованість у фінансовій звітності відображається в поточних активах і являє собою різницю між сумою, що підлягає отриманню, і сумнівними боргами. У українській звітності дебіторська заборгованість відображається у складі оборотних активів.

Відмінності в обліку дебіторської заборгованості згідно міжнародних і національних стандартів узагальнено в табл. 1.4.

Узагальнюючи можна відмітити, що впровадження міжнародних стандартів обліку у вітчизняну практику передбачає, перш за все, потребу узгодження між внутрішніми та зарубіжними системами обліку шляхом точного визначення економічної сутності окремих складових активів підприємств і джерел їх формування, окремих статей балансу, методів оцінки та процедур відображення в облікових регістрах.

Таблиця 1.4

Порівняльна характеристика обліку дебіторської заборгованості згідно національних та міжнародних стандартів

Операція	НП(С)БО	МСБО (МСФЗ)
1	2	3
Класифікація	Виділяється заборгованість : - довгострокова; - поточна, у тому числі: за товари, роботи, послуги; за розрахунками з бюджетом; за виданими авансами, нарахованими доходами, внутрішніми розрахунками; інша	Виділяється заборгованість: - непоточна (довгострокова); - поточна. Виділяється також заборгованість: - торговельна; - інша
Визнання та оцінка	Визнається активом, якщо існує ймовірність отримання суб'єктом господарювання майбутніх економічних вигоди та може бути достовірно визначена її сума. Визнається одночасно з визнанням доходу від реалізації. Оцінка здійснюється за первісною вартістю. Під час надання відстрочення платежу з утворенням різниці між справедливою вартістю і номінальною сумою майбутнього платежу різниця визнається доходом за нарахованими відсотками	Визнання відбувається тоді, коли суб'єкт господарювання стає стороною контракту, при виникненні зобов'язання за фінансовим інструментом. Оцінюється за амортизованою собівартістю за допомогою методу ефективного процента

Продовження табл. 1.4

1	2	3
Відображення в балансі	Включається до підсумку балансу за чистою вартістю реалізації, яка дорівнює первісній вартості за вирахуванням суми резерву сумнівних боргів. При цьому первісна вартість і сума резерву сумнівних боргів показуються в балансі окремими рядками. Довгострокова дебіторська, на яку нараховуються відсотки, відображається за теперішньою вартістю. Визначення теперішньої вартості залежить від виду заборгованості та умов її погашення	Відображається у фінансовій звітності за чистою вартістю реалізації без зазначення первісної вартості та суми резерву сумнівних боргів
Встановлення величини резерву сумнівних боргів	Виділяється дебіторська заборгованість звичайна, сумнівна і безнадійна. Величина резерву сумнівних боргів визначається за одним із методів: застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості; застосування коефіцієнта сумнівності. За методом застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості величина резерву визначається на підставі аналізу платоспроможності окремих дебіторів. За методом застосування коефіцієнта сумнівності величина резерву розраховується множенням суми залишку дебіторської заборгованості на початок періоду на коефіцієнт сумнівності.	Методи та алгоритм визначення величини резерву сумнівних боргів відсутні.

Джерело: узагальнено на підставі [36-38]

Порівняння обліку дебіторської заборгованості, яке здійснюється за національними та міжнародними стандартами, показало, що вони мають свої спільні та відмінні особливості. Так, національні стандарти, зокрема НП(С)БО 10, чітко регламентують облік дебіторської заборгованості, тоді як міжнародні стандарти надають лише загальні принципи. Отже, для узгодження обліку дебіторської заборгованості за національними та міжнародними стандартами, необхідно вдосконалити національну систему обліку дебіторської заборгованості, враховуючи міжнародний досвід. Така гармонізація сприятиме у подальшому збільшенню повноти, значущості та достовірності облікової інформації щодо дебіторської заборгованості для ефективного управління нею.

Висновки до розділу 1

Проведене дослідження теоретичних аспектів сутності та особливостей обліку дебіторської заборгованості дозволяє зробити такі висновки.

Дебіторську заборгованість можна визначити як економічну категорію, що відображає фінансові зобов'язання внутрішніх і зовнішніх партнерів компанії, які виникають із договірних відносин між ними.

Виникнення дебіторської заборгованості є стандартною характеристикою економічної діяльності підприємства, і кожен суб'єкт господарювання зацікавлений у зменшенні її обсягу, оскільки це є резервом для скорочення потреб підприємства у додаткових оборотних коштах.

Дебіторська заборгованість класифікується за низкою критеріїв. В обліку для її класифікації враховуються два основні критерії: термін, що залишився до погашення заборгованості від дати балансу та відповідність операційному циклу. На основі цих критеріїв виділяється довгострокова та поточна заборгованість.

Порівняння обліку дебіторської заборгованості, яке здійснюється за національними та міжнародними стандартами, показало, що вони мають свої спільні та відмінні особливості. Так, національні стандарти чітко регламентують облік дебіторської заборгованості, тоді як міжнародні стандарти надають лише загальні принципи. Для їх узгодження необхідно вдосконалити національну систему обліку дебіторської заборгованості, враховуючи міжнародний досвід. Така гармонізація сприятиме у подальшому збільшенню повноти, значущості та достовірності облікової інформації.

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ НА ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД»

2.1. Загальна характеристика ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД»

Дослідження практичних аспектів обліку, контролю та аналізу дебіторської заборгованості здійснювалося за даними ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД», підприємства м. Одеси, яке є національним виробником цифрових засобів зв'язку.

Місія товариства: випуск продукції високого рівня якості. Для цього на підприємстві постійно здійснюється вдосконалення технологічних процесів та оновлюється випуск продукції (додаток А).

Загальна інформація про досліджуване підприємство наведена в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Основні відомості про ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД»

Повне найменування товариства	Товариство з обмеженою відповідальністю «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД»
Скорочене найменування товариства	ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД»
Код ЄДРПОУ	13881657
Дата заснування	1995 р.
Організаційно-правова форма господарювання	Товариство з обмеженою відповідальністю
Правовий статус суб'єкта	Юридична особа
Форма власності	Приватна власність
Учасники товариства	Козлова Людмила Парфиріївна, Козлова Ольга Сергіївна, Козлов Олексій Сергійович
Місцезнаходження	65104, м. Одеса, проспект Небесної Сотні, 105
Основний вид діяльності за КВЕД	26.51 Виробництво інструментів і обладнання для вимірювання, дослідження та навігації.
Розмір статутного капіталу	2 млн. грн.

Джерело: складено на підставі первинних документів підприємства

До складу підприємства входять:

- спеціальне конструкторське бюро;
- приладобудівний завод (загальна площа 43000 м²);
- сервісний центр;
- випробувальний центр.

У табл. 2.2 наведено види продукції, яку зараз випускає ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД».

Таблиця 2.2

Основні види продукції, що випускає ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД»

Вид продукції/діяльності	Номенклатура
1	2
Бар'єри, ворота, хвіртки з металу	- шлагбауми металеві; - шлагбауми дорожні автоматичні металеві
Обігрівачі промислові електричні	- нагрівачі електричні конвекторні промислові
Радіатори побутові електричні	- обігрівачі і радіатори електричні вентилятори (тепловентилятори) побутові; - обігрівачі електричні конвекторні побутові
Електромеханічні перетворювачі	- інвертори електричні, перетворювачі постійного струму в змінний струм; - інвертори статичні електричні
Лічильники контрольні	- лічильники електронні
Магнітні картки або пристрої зчитування (кардридери) магнітних карт	- магнітні картки, смарт-карти (інтелектуальні карти); - карти з вбудованим мікропроцесором, чіп-карти
Устаткування для автомобільних стоянок і паркінгів:	- навіси, ангари для автостоянок і автозаправних станцій
Консультанти по альтернативних та відновлювальних джерелах енергії, зеленої енергетики	- консультанти по ефективності використання та утилізації енергії

Джерело: складено на підставі первинних даних підприємства

Ексклюзивним дистриб'ютором енергетичного сектора підприємства є ТОВ «ТД «ТЕЛЕКАРТ-ПРОМ» [39].

На підприємстві останніми роками здійснювалося переобладнання виробництва і зараз встановлено сучасне високопродуктивне устаткування (виробництва Японії, Німеччини, США, Франції, Голландії, Швейцарії).

Під час виробництва продукції на підприємстві здійснюються різні технологічні процеси, які представлені на рис. 2.1.

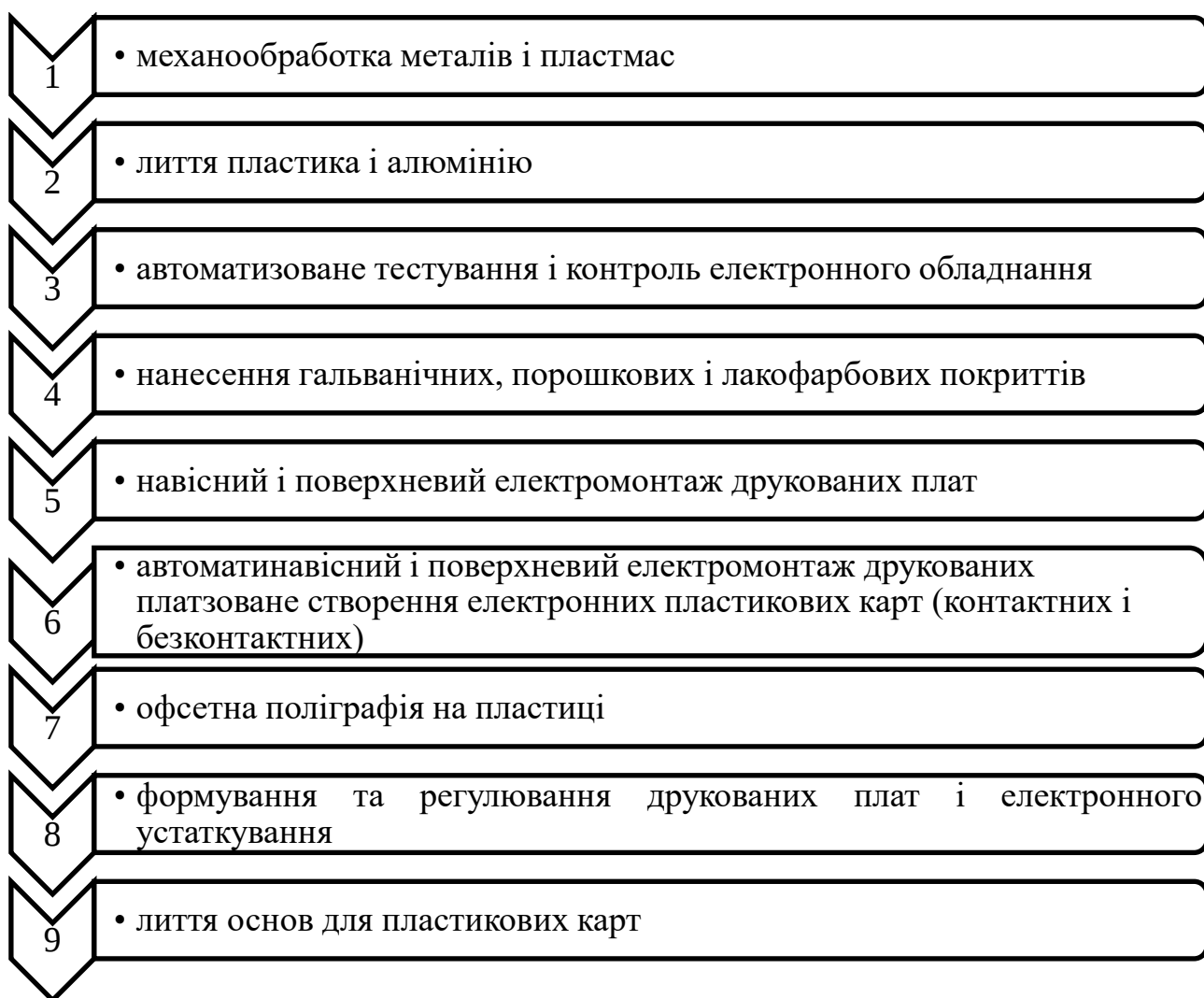

Рис. 2.1. Технологічні процеси, що здійснюються на підприємстві

Джерело: побудовано на підставі первинних даних підприємства

У 2004 році в нашій компанії був створений Випробувальний Центр з метою постійного підвищення якості продукції. Випробувальна лабораторія центру успішно пройшла акредитацію в Національному Агентстві акредитації України.

Розвиток приладобудування розглядається як перспективний напрямок для української економіки. Ця галузь науково наповнена і відображає науково-технічний прогрес держави, що є ключовим критерієм її конкурентоспроможності на світовому ринку.

ТОВ «ТЕЛЕКАТР-ПРИЛАД» є однією з провідних фірм в Україні, яка спеціалізується на розробці та виготовленні електронних і радіотехнічних пристроїв для домашнього та спеціального використання. Крім цього, вона також спеціалізується на створенні унікального програмного забезпечення для будь-якого пристрою.

У 2006 році, як успішна компанія, присутня на ринку понад 10 років, вона отримала нагороду «Лідер зв'язку та інформатизації». Товариство активно брало участь у проведенні щорічного конкурсу «100 кращих товарів України» і неодноразово ставало переможцем. За цей період підприємство випустило понад 70 тисяч карткових таксофонів та іншого телекомунікаційного обладнання, а також більше 25 мільйонів електронних карт. Важливо відзначити, що на аналізованому підприємстві діє система якості виробництва, що відповідає світовим стандартам ISO 9001.

Підприємство у 2011 році розпочало розробку командно-штабної машини. Ця машина базувалася на БТР-70 і була призначена для постачання військам, але проект був зупинений. З початком війни в Україні цей проект було відразу ж відновлено.

У серпні 2018 року на підприємстві завершилися піврічні державні випробування командно-штабної машини для Збройних сил України. Ця машина базувалася на трьох шасі (БМП-1, БТР-3, БТР-4) і була оснащена ресурсами супутникового, транкінгового, радіорелейного і провідного зв'язку, а також радіомовлення, що забезпечувало її стійкість до впливу засобів радіоелектронної боротьби противника.

Товариство, за підтримки Міністерства Оборони України, створило і впровадило в озброєння значну кількість засобів зв'язку та автоматизації

бойового призначення. Ці засоби вже серійно виробляються і постачаються в конкретні силові структури.

Підприємство також має ліцензію на проведення різноманітних господарських операцій, пов'язаних з виробництвом, ремонтом і модернізацією військової техніки, а також дозвіл на роботу з державною таємницею та технічного захисту даних, що підтверджено сертифікатами УкрСЕПРО і відповідає стандартам ДСТУ ISO 9001:2015.

Під час виставки «Зброя та безпека-2018» ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД» презентувало своє унікальне мобільне робоче місце оператора, яке було розроблене для ракетних підрозділів. Завдяки своїй універсальності і гнучкості, ця розробка може знайти застосування і в інших військових структурах. Комплекс включає в себе сучасні екрани, на яких відображаються оперативні дані.

З метою виробництва військового обладнання було створено відокремлене відділення під назвою Виробничий комплекс "Акація", яке відповідає за збірку та налаштування бойового обладнання та його модулів. Цей спеціалізований комплекс є самодостатнім виробничим підрозділом з висококваліфікованим інженерно-технічним персоналом, наявністю необхідного приладового обладнання та засобів контролю, а також гарантованою надійністю продукції.

ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД» має значний досвід щодо виробництва командних і командно-штабних автомобілів для різних потреб. У підприємства є потужні виробничі потужності, а також висококваліфікований персонал інженерів і робітників. Крім того, компанія забезпечує можливість розвивати діяльність у відповідності до потреб різних комплексів і систем зв'язку та автоматизації.

Випробувальний Центр компанії має доступ до необхідної нормативної документації та обладнання для проведення стандартизованих і фірмових випробувань всіх видів продукції, яка випускається.

2.2. Облік дебіторської заборгованості на підприємстві

Усі облікові операції на ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД», у тому числі облік дебіторської заборгованості, здійснюються відповідно до облікової політики, яка періодично оновлюється.

Основні нормативні документи, якими керуються фахівці відділу бухгалтерії підприємства для відображення дебіторської заборгованості в бухгалтерському обліку, є П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» та 13 «Фінансові інструменти».

Дебіторська заборгованість на підприємстві, що виникає за товари, роботи та послуги, появляється тоді, коли підприємство продає свою продукцію в кредит, тобто за умови відстрочення платежу. При цьому для коректного здійснення бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості виникають такі основні завдання:

- устанавлення основних критеріїв класифікації дебіторської заборгованості та їх відображення наказі про облікову політику;
- вибір необхідних облікових реєстрів для подальшого відображення дебіторської заборгованості, а також передання цієї інформації конкретним виконавцям;
- розробка чіткого графіку обігу документів, які підтверджують момент та обсяги виникнення дебіторської заборгованості, та передачу цієї інформації безпосередньо до виконавців;
- організація вчасної передачі інформації з усіх облікових реєстрів для її відображення у фінансовій звітності.

Облік заборгованості від покупців та замовників за відвантажену продукцію на ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД» здійснюється з використанням рахунку 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками». На цьому рахунку узагальнюється інформація щодо здійснення оплати за відвантажену продукцію

(виконані роботи, надані послуги) від покупців та замовників, за винятком утворення заборгованості, яка гарантована векселем.

До рахунку 36 відкриваються чотири субрахунки.

- 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»;
- 362 «Розрахунки з іноземними покупцями»;
- 363 «Розрахунки з учасниками ПФГ»;
- 364 «Розрахунки за гарантійним забезпеченням».

На дебеті рахунку 36 (субрахунків) відображаються суми продажу реалізованої продукції, (товарів, виконаних робіт, наданих послуг), включно з податком на додану вартість, акцизами та іншими обов'язковими платежами, які перераховуються до бюджетів та позабюджетних фондів і враховуються у вартості реалізації.

На кредиті рахунку 36 фіксується сума сплат, яка надійшла на розрахунковий рахунок підприємства у звітному періоді від покупців для покриття заборгованості за відвантажену їм продукцію або послуги. Сальдо рахунку є дебетовим [40, с. 85].

У фінансовій звітності заборгованість дебіторів за поставлену продукцію відображається в розділі 2 активу балансу.

Типові проведення операцій з обліку дебіторської заборгованості на ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД» за поставлену продукцію, роботи, послуги представлені в табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Відображення в обліку дебіторської заборгованості за продукцію, роботи, послуги на ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД»

№	Зміст операції	Кореспондуючі рахунки	
		Дебет	Кредит
1	2	3	4
Відображення реалізації вітчизняному покупцю:			
1	Готової продукції	361	701
2	Товарів	361	702
3	Робіт і послуг	361	703

Продовження табл. 2.3

1	2	3	3
Відображення суми зобов'язань з ПДВ за реалізовану:			
4	Готову продукцію	701	6412
5	Товари	702	6412
6	Роботи і послуги	703	6412
Списання собівартості реалізованих:			
7	Готової продукції	901	26
8	Товарів	902	281
9	Робіт і послуг	903	231
Погашення дебіторської заборгованості за:			
10	Готову продукцію, товари, роботи, послуги	311	361

Джерело: складено на підставі плану рахунків підприємства

Крім того, для обліку дебіторської заборгованості за поставлену продукцію використовується активний рахунок 34 «Короткострокові векселі одержані», на якому здійснюється бухгалтерський облік векселів, які забезпечують дебіторську заборгованість.

Рахунок 34 має два субрахунки:

- 341 «Короткострокові векселі, одержані в національній валюті»;
- 342 «Короткострокові векселі, одержані в іноземній валюті».

Облік розрахунків, що здійснюється за поточною дебіторською заборгованістю з різними дебіторами за виданими авансами, претензіями, нарахованими доходами, позиками членам кредитних спілок, відшкодуванням завданих збитків та іншими операціями здійснюється за рахунком 37 «Розрахунки з різними дебіторами».

Згідно плану рахунків на ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД» до рахунку 37 відкриваються субрахунки, які представлені на рис. 2.2.

На рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів» з розподілом на субрахунки облік ведеться за боржниками або за термінами непогашення дебіторської заборгованості в залежності від методики нарахування резерву сумнівних боргів.

Облік розрахунків з дебіторами відображається в Журналі-ордері № 3.

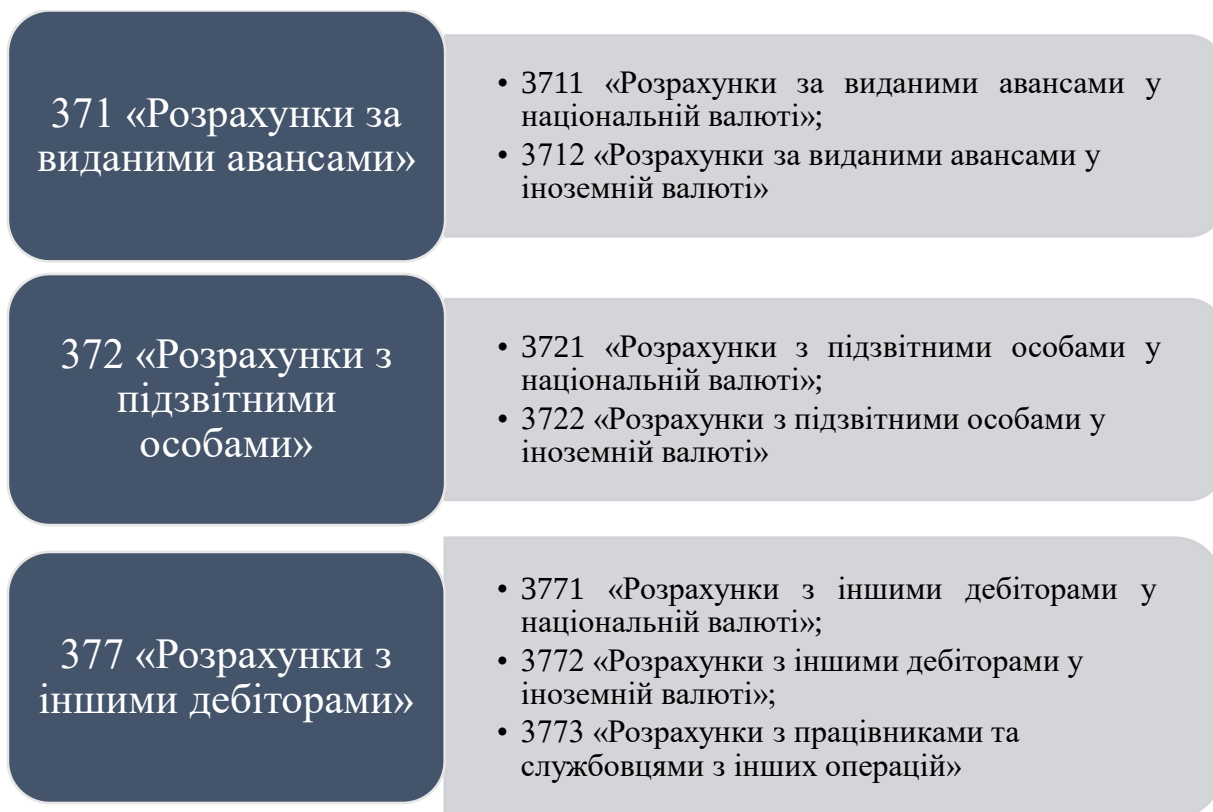

Рис. 2.2. Субрахунки рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами»

Джерело: побудовано на підставі плану рахунків підприємства

В таблиці 2.4 розглянемо відображення операцій, що пов'язані з виникненням дебіторської заборгованості за наданими авансами та їх погашенням.

Таблиця 2.4

Відображення в обліку дебіторської заборгованості за виданими авансами
на ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД»

№	Зміст операції	Кореспондуючі рахунки	
		Дебет	Кредит
1	2	3	4
1	Видані грошові кошти під звіт	3711	301
2	Придбані товарно-матеріальні цінності за рахунок підзвітних сум	Відповідний рахунок запасів (20, 21, 22, 28)	3711
3	Відображено розрахунки з ПДВ	6412	3711
4	Списані витрати на відрядження	Відповідні рахунки витрат (91, 92, 93, 94)	3711
5	Повернення невитрачених підзвітних сум	301	3711

Продовження табл. 2.4

1	2	3	4
6	Утримання неповернутих підзвітних сум із заробітної плати	661	3711

Джерело: складено на підставі плану рахунків підприємства

Складовими обліку поточної та довгострокової дебіторської заборгованості на підприємстві є первинний, поточний та узагальнюючий облік (рис. 2.3).

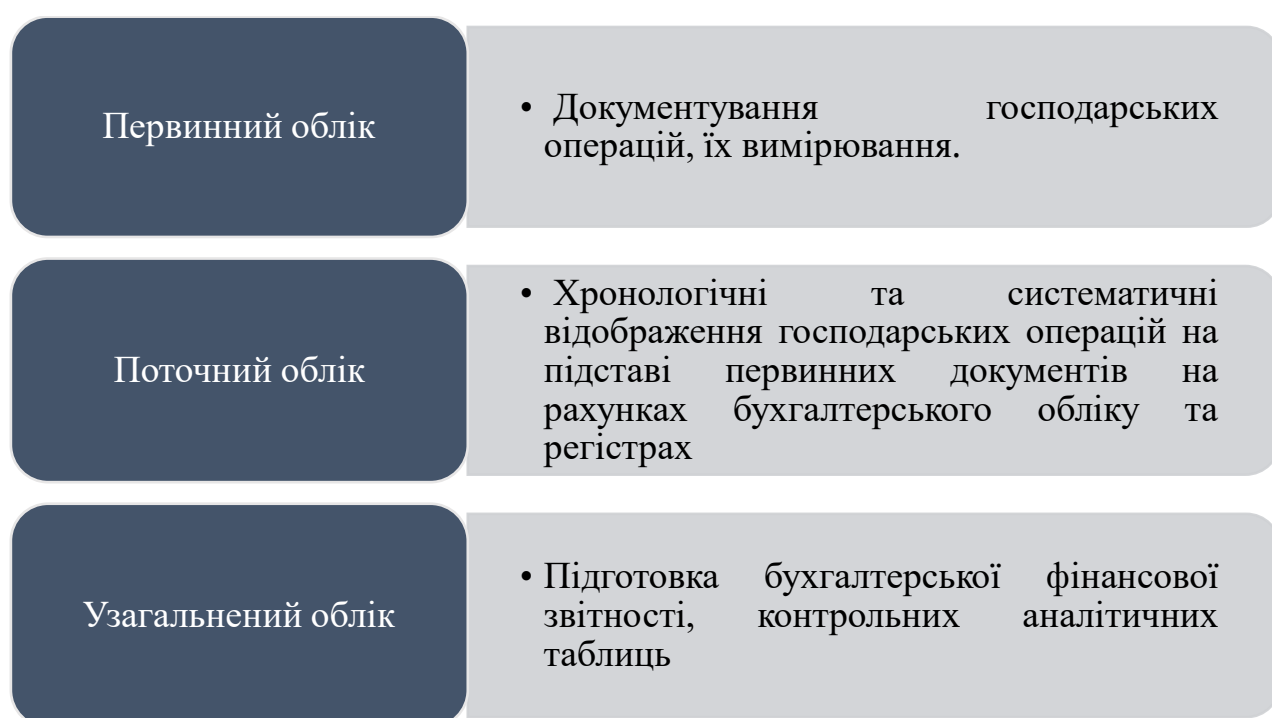

Рис. 2.3. Складові процесу обліку дебіторської заборгованості

Джерело: складено на підставі [41-42]

На ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД» складається низка договорів, серед яких можна виділити ті, що допомагають відповідальним особам здійснювати контроль за розрахунками з дебіторами та кредиторами:

1. договір купівлі-продажу;
2. договір поставки;
3. договір довгострокової фінансової оренди.

На досліджуваному підприємстві одним із найбільш поширених договорів є договір купівлі-продажу, основні елементи якого представлені на рис. 2.4.

Рис. 2.4. Основні складові договору купівлі-продажу

Джерело: складено на підставі первинних документів підприємства

Договір вважається укладеним при підписанні його сторонами або, додатково, підтвердженні підписом нотаріуса. Юридичне підтвердження умов, що викладені в угоді, не відображається в бухгалтерських записах та облікових регістрах, але є частиною первинного обліку, оскільки договір по-перше, включає інформацію про господарську операцію і по-друге, є письмовим підтвердженням здійснення господарських операцій, включаючи надані розпорядження та дозволи з боку адміністрації або власника на їх проведення.

Згідно умов, що викладені в договорі, здійснюється оплата покупця за відвантажену продукцію та надходження грошових коштів на рахунок підприємства.

Проаналізувавши питання здійснення обліку дебіторської заборгованості на досліджуваному підприємстві ми пропонуємо наступні рекомендації, що покращать систему її обліку:

- частіше здійснювати оновлення облікової політики, оскільки підприємство розвивається та відбуваються певні зміни в операціях, що воно здійснює;

- розробити в обліковій політиці підприємства порядок створення резерву сумнівних боргів, при цьому його доцільно формувати в розрізі кожного окремого боржника, оскільки важливими для підприємства є терміни формування заборгованості;

- здійснювати постійний контроль за тим, яким є співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей, адже дебіторська заборгованість повинна незначно перевищувати кредиторську, в іншому випадку підприємству для здійснення поточної діяльності необхідно залучати кошти з додаткових джерел фінансування;

- посилити контроль за своєчасним надходженням до бухгалтерії та повнотою заповнення усіх первинних документів, що є основою для обліку дебіторської заборгованості.

Ці та інші заходи здійснять позитивний вплив на систему обліку на підприємстві.

2.3. Внутрішній контроль дебіторської заборгованості

Внутрішній контроль на підприємстві займає особливе місце. Так, Х. Новікова підкреслює, що внутрішній контроль є одним із основних джерел, що надає інформацію для розробки та прийняття ефективних управлінських рішень, він є однією з важливих функцій управління [43, с. 110].

Завдання системи внутрішнього контролю на підприємстві представлені на рис. 2.5.

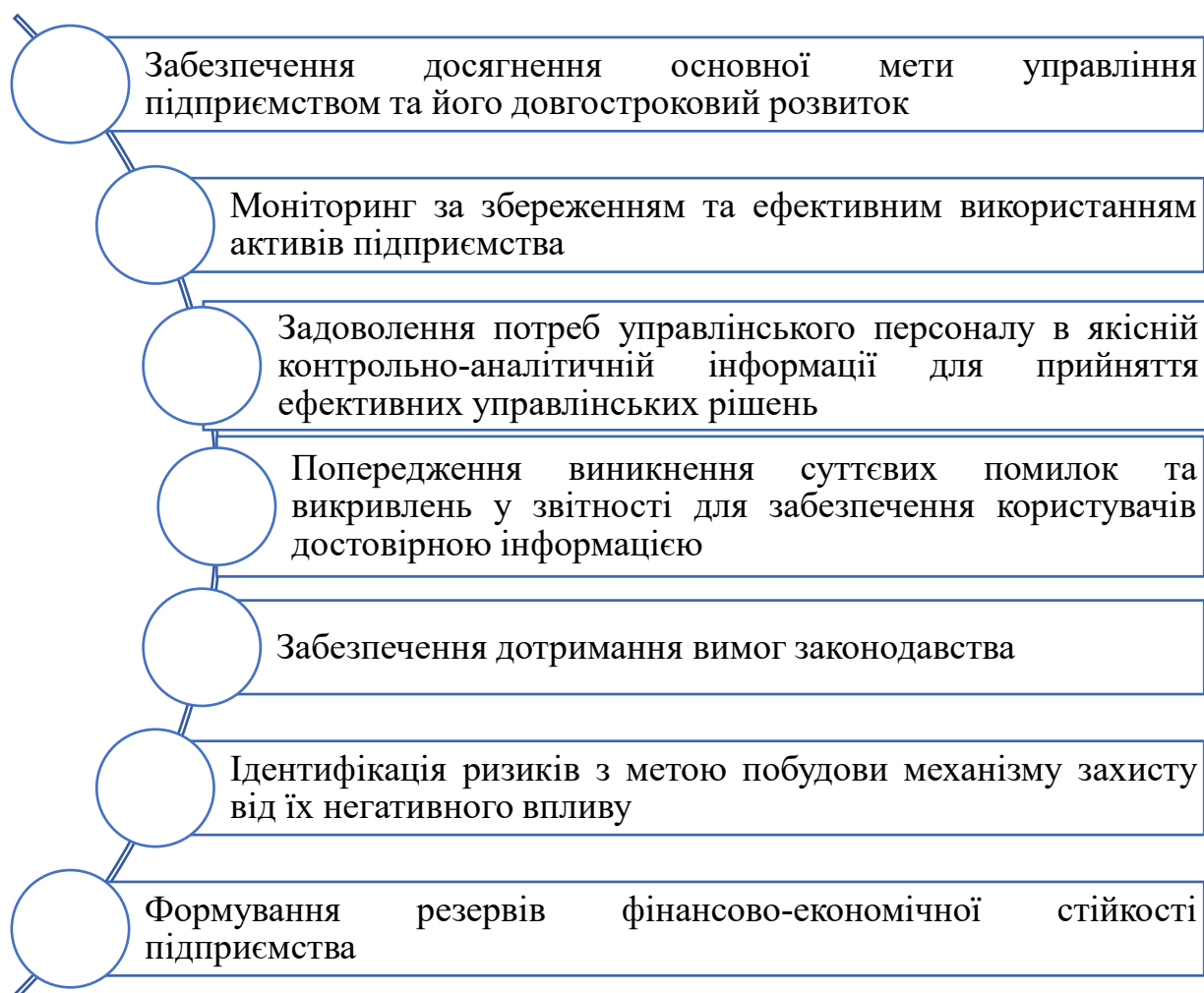

Рис. 2.5. Завдання системи внутрішнього контролю на підприємстві

Джерело: сформовано на підставі [42-43]

Мета внутрішнього контролю дебіторської заборгованості підприємства полягає в наступному:

- забезпечення контролю над достовірністю інформації (облікової та звітної) щодо наявності сум дебіторської заборгованості та змін, що відбуваються з ними;
- забезпечення контролю за перерахуванням коштів від дебіторів у рахунок погашення боргів;
- відслідковування пред'явлення претензій та своєчасність їх вирішення, дотримання розрахунково-платіжної дисципліни на такому рівні, що позитивно

впливає на платоспроможність суб'єкта господарювання, для забезпечення його ефективної фінансово-господарської діяльності.

Основні завдання контролю розрахунків з дебіторами включають:

- перевірку дотримання розрахунково-платіжної дисципліни на підприємстві за всіма видами розрахунків з дебіторами;
- виявлення фактів порушень чинних нормативно-правових актів під час обґрунтування необхідності прийняття управлінських рішень, їх правомірності та, доцільності, а також відповідальності працівників, що забезпечують проведення розрахункових операцій з покупцями та замовниками, а також із підзвітними особами, бюджетом та іншими дебіторами;
- розробка заходів на основі результатів контролю для попередження можливих зловживань та порушень, відшкодування збитків, нарахування штрафних санкцій та а також притягнення до відповідальності працівників, які причетні до формування на підприємстві значних сум дебіторської заборгованості [44, с. 204-205].

Виділяють попередній, поточний та наступний контроль дебіторської заборгованості. Їхні процедури представлені в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Процедури внутрішнього контролю дебіторської заборгованості

Вид контролю	Процедури
1	2
Попередній	визначення можливості надання відстрочки платежу контрагентам, з якими працює підприємство
	формування кредитної політики, включно з оцінюванням вигідності та надійності покупців
	прийняття рішення щодо надання комерційного кредиту конкретному покупцю
	формування платіжного календаря
	розрахунок резерву сумнівних боргів
Поточний	формування реєстру критичних термінів погашення заборгованостей
	попереднє нагадування контрагентам щодо термінів погашення заборгованості
	застосування передбачених договором санкцій у випадку затримки виконання зобов'язань

Продовження табл. 2.4

1	2
	пропозиція використання альтернативних способів погашення заборгованості
	звернення до арбітражного суду у випадку неможливості погашення боргу
	контроль надходження коштів від дебіторів
	інвентаризація дебіторської заборгованості
	проведення звірки залишків неоплачених сум
	списання сумнівних боргів
	виявлення причин, які призвели до формування безнадійної заборгованості
Наступний	аналіз прогностичних і фактичних сум дебіторської заборгованості
	Оцінка впливу формування дебіторської заборгованості на результати діяльності підприємства
	коригування кредитної політики підприємства

Джерело: сформовано на підставі [45-46]

Л. Підвисоцька пропонує модель здійснення внутрішнього контролю розрахунків з покупцями і замовниками, яка базується на оперативному управлінні діяльністю суб'єкта господарювання, і на основі цього розроблення управлінських рішень.

На першому етапі здійснюються попередні розрахунки і аналіз дебіторської заборгованості.

На другому етапі визначаються цілі і завдання управління дебіторською заборгованістю.

Третій етап полягає у визначення методів управління заборгованістю.

На четвертому етапі проводиться оцінювання внутрішніх та зовнішніх факторів, що здійснюють безпосередній вплив на формування заборгованостей підприємств.

На завершальному етапі здійснюється оцінювання виконання поставлених у ході контролю завдань [45].

Починати внутрішній контроль розрахунків з дебіторами доцільно з перевірки дотримання договірних умов при реалізації готової продукції, товарів, робіт та послуг. Потім важливо здійснити аналіз динаміки зміни та обсягів залишків заборгованості за кожним місяцем [47, с. 166].

На ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД» внутрішній контроль розрахунків з покупцями та замовниками здійснюється за наступною послідовністю проведення дій:

- спочатку здійснюється перевірка виконання усіх наявних договірних зобов'язань з покупцями та замовниками;
- далі досліджується динаміка змін заборгованості за операціями з відвантаження готової продукції чи надання послуг;
- на наступному етапі перевіряється своєчасність та повнота проведення інвентаризацій розрахунків з усіма наявними на даний час покупцями та замовниками;
- потім здійснюється оцінка обґрунтованості кожної суми виникнення заборгованості;
- на завершальному етапі проводиться оцінювання в цілому стану аналітичного, синтетичного обліку розрахунків з дебіторами та їх відображення у звітності підприємства.

Здійснення контролю за розрахунками підзвітними особами на ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД» відбувається послідовно, суцільним способом, за наступним алгоритмом:

- перевірка коректності видачі коштів під звіт;
- оцінювання законності та доцільності використання підзвітних коштів;
- перевірка правильності оформлення звітів про використання виданих готівкових коштів чи коштів на відрядження, а також документів, що до них додаються, та своєчасність їх подання до бухгалтерії підприємства;
- аналіз стану бухгалтерського обліку операцій за розрахунками з підзвітними особами.

Джерелами інформації для здійснення контролю є: накази та розпорядження керівництва підприємства, звіти підзвітних осіб про використання коштів з доданням підтверджуючих документів, дані аналітичного та синтетичного обліку за рахунком 372 «Розрахунки з підзвітними особами», а

також журнали № 1 і № 3, оборотна відомість за рахунками, Головна книга, фінансова звітність підприємства та ін. [48, с. 35].

На підприємстві особливому контролю піддається дебіторська заборгованість, щодо якої є великі сумніви її повернення. Такий контроль здійснюється на ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД» за алгоритмом, що представлений на рис. 2.6.

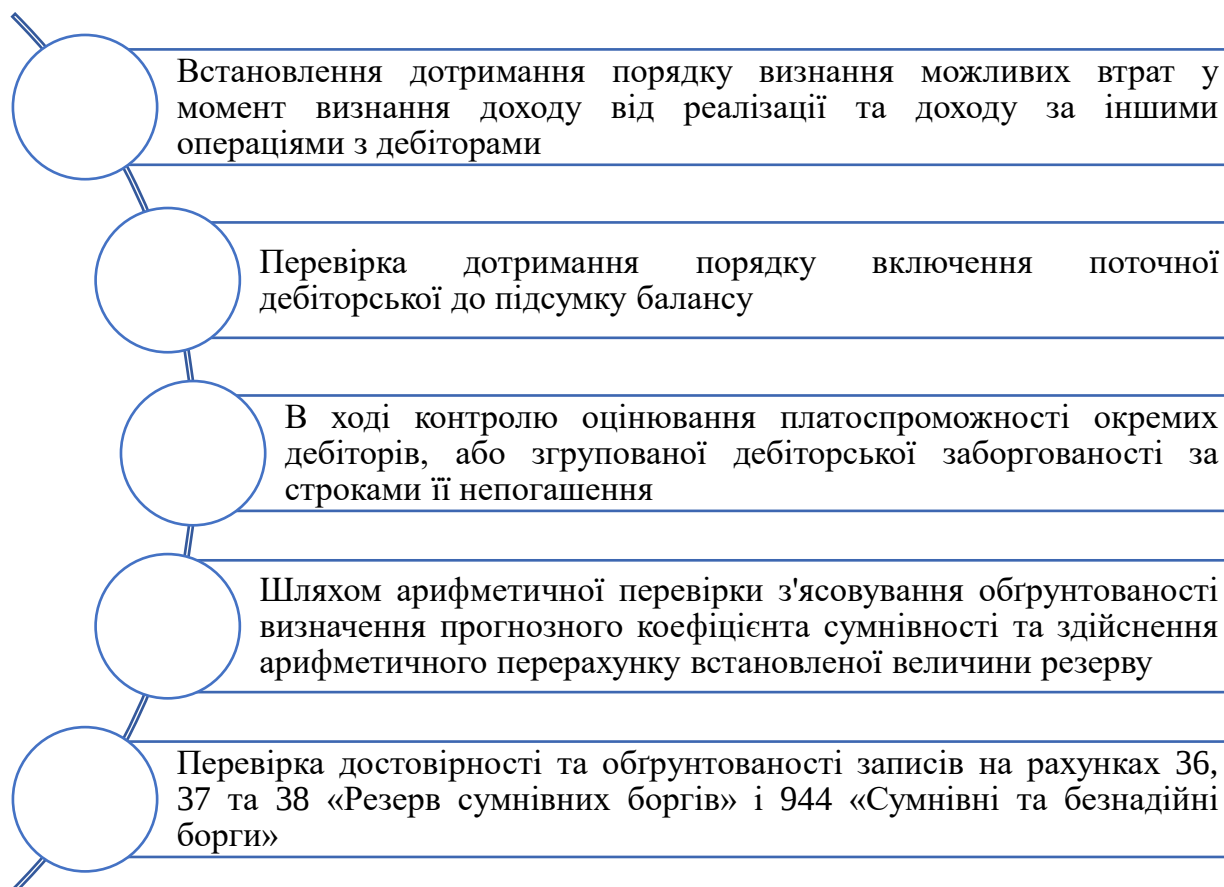

Рис. 2.6. Алгоритм проведення контролю сумнівної дебіторської заборгованості

Джерело: складено на підставі первинних документів підприємства

Залежно від методу нарахування резерву сумнівних боргів, обраного підприємством, при контролі здійснюється оцінка платоспроможності окремих покупців та замовників, у яких виникла заборгованість, або згрупована за термінами непогашення дебіторська заборгованість [49, с. 115].

У випадку згрупованої заборгованості контролер проводить арифметичну перевірку для визначення обґрунтованості прогнозного коефіцієнта сумнівності

(відсоток сумнівних боргів, що складають у загальній сумі дебіторської заборгованості окремої групи) і коригує встановлений резерв, ураховуючи поточну суму дебіторську заборгованості, що сформувалася на підприємстві, та коефіцієнт сумнівності боргів для відповідної групи [47, с. 168].

Висновки до розділу 2

У другому розділі роботи надано загальну характеристику ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД», розкрито особливості обліку й контролю дебіторської заборгованості. За результатами можна зробити такі висновки.

ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД» є національним виробником цифрових засобів зв'язку. Підприємство засноване в 1995 році, постійно здійснює вдосконалення технологічних процесів для випуску високоякісної продукції.

Для обліку дебіторської заборгованості використовуються рахунки 36, 37, 34, 38, що призначені для узагальнення інформації про розрахунки з покупцями та замовниками, різними дебіторами тощо.

На підприємстві бухгалтерський облік здійснюється в автоматизованій формі. Складовими обліку поточної та довгострокової дебіторської заборгованості на підприємстві є первинний, поточний та узагальнюючий облік. Внутрішній контроль здійснюється під керівництвом головного бухгалтера.

Для покращення системи обліку дебіторської заборгованості пропонувано:

- частіше здійснювати оновлення облікової політики,;
- розробити в обліковій політиці порядок створення резерву сумнівних боргів, і доцільно формувати його в розрізі кожного окремого боржника;
- здійснювати контроль за співвідношенням дебіторської та кредиторської заборгованостей, для уникнення необхідності залучення додаткових коштів із зовнішніх джерел фінансування.
- посилити контроль за своєчасним надходженням до бухгалтерії усіх первинних документів, що є основою для обліку дебіторської заборгованості.

РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД»

3.1. Аналіз основних показників діяльності підприємства

Ефективна діяльності будь-якого суб'єкта господарювання залежить від того, наскільки обґрунтованими є управлінські рішення, які приймаються для його розвитку.

У сучасному конкурентному середовищі аналіз результатів діяльності підприємства набуває особливої важливості для виявлення слабких місць в діяльності господарюючого суб'єкта, розробки заходів і рекомендацій, спрямованих на прийняття відповідних управлінських рішень для підвищення ефективності усього підприємства, його окремих підрозділів та конкретних видів діяльності [50].

Аналіз дозволяє визначити поточний рівень розвитку підприємства та його потенціал для майбутнього зростання, включаючи й негативні зміни, які можливі якщо не будуть прийняті належні управлінські рішення. Також здійснюється оцінка, чи є у підприємства достатньо ресурсів для взаємодії з кредиторами, постачальниками та працівниками, та наскільки ефективно використовуються залучені кошти, оскільки ці дані важливі як для керівництва, так і для кредиторів підприємства.

Для здійснення ефективного аналізу застосовуються різноманітні методи та прийоми, як класичні методи економічного аналізу, так і статистичні та інші методи, які базуються на наявних даних. Основними джерелами інформації для аналізу фінансової діяльності є фінансові звіти, зокрема Баланс, Звіт про фінансові результати та первинні документи підприємства [51].

Проведемо аналіз узагальнюючих показників, що відображають результати діяльності досліджуваного підприємства ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД» на основі даних додатків Б-Л (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Динаміка показників діяльності ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД»

Показник	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Відхилення, 2023 р. до 2021 р.	
				абсолютне	%
1	2	3	4	5	6
1. Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн.	495825	618713	998982	503157	101,5
2. Прибуток від операційної діяльності, тис. грн.	4793	35103	118542	113749	2373,2
3. Чистий прибуток, тис. грн.	5960	31754	105221	99261	1665,5
4. Середньооблікова чисельність працівників, осіб	487	454	498	11	2,3
5. Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн.	29861,0	28343,5	35994,0	6133	20,5
6. Матеріальні витрати, тис. грн.	305439	481159	690596	385157	126,1
7. Віддача основних засобів, грн/ грн	16,60	21,83	27,75	11,15	67,1
8. Продуктивність праці працівників, тис. грн. / чол.	1018,1	1362,8	2006,0	987,9	97,0
9. Матеріаломісткість продукції, грн. / грн.	0,62	0,78	0,69	0,08	12,2
10. Чиста рентабельність продажу, %	1,20	5,13	10,53	9,33	776,2

Джерело: розраховано на підставі даних фінансової звітності підприємства

Аналіз показників, що наведені в таблиці 3.1 показав, що ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД» останніми роками продовжує здійснювати успішну діяльність. Так за аналізований період збільшився чистий дохід від реалізації продукції на 503,2 млн. грн. або більш ніж у 2 рази, прибуток від операційної діяльності зріс на 113,7 млн. грн або майже у 25 разів. Причому таке стрімке зростання прибутку відбулося у 2023 році, у 2022 році воно було не настільки значним.

Збільшився за досліджуваний період також і чистий прибуток підприємства, хоча його зростання не було таким значним: на 99,3 млн. грн. або майже у 18 разів.

Для забезпечення розвитку діяльності підприємство розширило також свої потужності. Так зросла вартість основних засобів підприємства, а також

чисельність працівників відповідно на 6,1 млн. грн. або на 20,5 %, та на 11 осіб або на 2,3 %.

Слід відмітити збільшення матеріальних витрат у 2023 році порівняно з 2021 роком на 385,2 млн. грн. або на 126,1 %. Однак це зростання суттєво відстає від збільшення обсягів реалізації продукції, що є позитивною тенденцією для підприємства.

Проаналізувавши показники ефективності діяльності ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД» можна відмітити, що на підприємстві підвищилася віддача основних засобів на 11,15 грн. або на 67,1, а також продуктивність праці працівників на 987,9 тис. грн. або на 97,0 %.

У результаті значного зростання чистого прибутку підприємства за досліджуваній період збільшився показник чистої рентабельності продажу на 9,33 в. п., або майже в 9 разів.

Наочно динаміка рис. основних показників діяльності досліджуваного підприємства представлена на рис. 3.1.

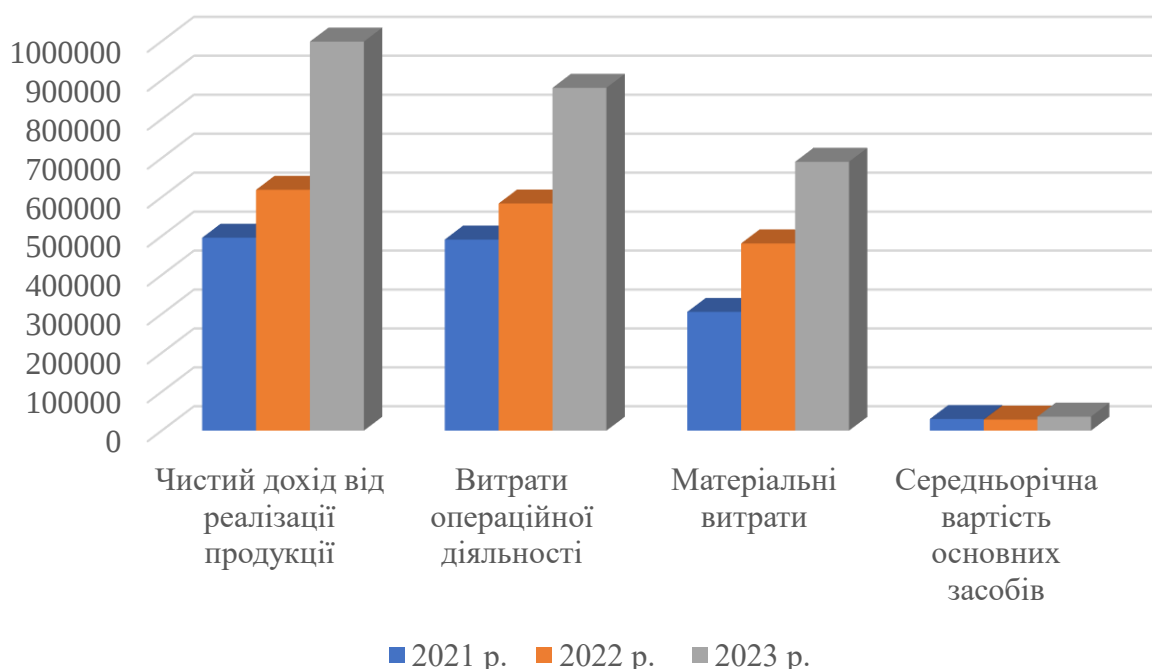

Рис. 3.1. Динаміка основних показників ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД», тис. грн.

Джерело: побудовано на підставі даних таблиці 3.1

Як видно з рис. 3.1, протягом 2021-2023 рр. усі представлені показники мали тенденцію до зростання. Причому зростання чистого доходу від реалізації продукції є позитивною тенденцією, а операційних та матеріальних витрат – навпаки негативною. Однак зростання чистого доходу від реалізації продукції відбувалося швидшими темпами, ніж інших показників. Саме випередження зростання доходу над витратами забезпечило стрімке зростання прибутків підприємства.

У діяльності будь-якого суб'єкта господарювання важливе значення має структура його активів, тобто того майна, якими воно володіє. Зростання загальної суми активів свідчить про те, що підприємство розвивається, розширює свою діяльність, а його зменшення – навпаки, про скорочення діяльності [52].

Проведемо аналіз складу та структуру активів досліджуваного підприємства у 2023 році (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Структура активів ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД» у 2023 р.

Показник	На початок 2023 р.		На кінець 2023 р.		Відхилення за 2023 р.	
	тис. грн.	% до підсумку	тис. грн.	% до підсумку	суми, тис. грн.	частки, в. п.
1	2	3	4	5	6	7
1. Необоротні активи	31728	6,66	59051	5,24	27323	-1,41
1.1. Нематеріальні активи	1539	0,32	3455	0,31	1916	-0,02
1.2. Основні засоби	25103	5,27	46885	4,16	21782	-1,10
2. Оборотні активи	444761	93,34	1066923	94,76	622162	1,41
2.1. Запаси	120156	25,22	250116	22,21	129960	-3,00
2.2. Дебіторська заборгованість	272771	57,25	517978	46,00	245207	-11,24
2.3. Грошові кошти та їх еквіваленти	40861	8,58	286880	25,48	246019	16,90
2.4. Витрати майбутніх періодів	-		-			
2.5. Інші оборотні активи	8227	1,73	11949	1,06	3722	-0,67
Активи разом	476489	100,00	1125974	100,00	649485	x

Джерело: розраховано на підставі даних фінансової звітності підприємства

Відповідно до даних, що наведені в таблиці 3.2, за 2023 рік загальна сума активів ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД» зросла на 649,5 млн. грн., це більш ніж у 2 рази. Таке значне зростання активів було обумовлене у першу чергу збільшенням суми оборотних активів на 622,2 млн. грн, частка яких на початок року складала 93,3 %, а на кінець року зросла на 1,4 в. п. При цьому відбулося збільшення усіх складових оборотних активів підприємства і в першу чергу дебіторської заборгованості на 245,3 млн. грн., грошових коштів – на 246,0 млн. грн. та запасів – на 130,0 млн. грн. Збільшення і дебіторської заборгованості, і запасів обумовлене, у першу чергу, суттєвим зростанням обсягів продукції на підприємстві за цей рік. Однак, менеджменту підприємства необхідно слідкувати за збільшенням запасів, оскільки їх надлишки на складі здійснюють негативний вплив на результати діяльності підприємства, збільшуючи витрати на їх зберігання. Негативним є також накопичення, заморожування грошових коштів на рахунку підприємства – зросла суттєво не лише їх сума, а й питома вага в загальній сумі активів на 16,9 в. п.

Слід відзначити також збільшення вартості необоротних активів підприємства на 27,3 млн. грн., що було обумовлене у першу чергу зростанням вартості основних засобів на 21,8 млн. грн. Однак питома вага необоротних активів у їх загальній сумі зменшилася на 1,4 в. п., у той час як зросла частка оборотних активів. Такі структурні зрушення в активах можна вважати позитивними для підприємства, оскільки його активи стають більш мобільними.

Одним із завдань аналізу є розкриття інформації про обсяги структуру джерел формування майна підприємства, тобто необхідно провести аналіз його пасивів. Склад і структура пасивів ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД» наведена в таблиці 3.3.

Аналіз даних таблиці 3.3 показав, що на ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД» за 2023 рік відбулося збільшення загальної суми джерел формування майна більш на 649,5 млн. грн. або більш ніж у 2 рази. Таке значне зростання було обумовлено, в першу чергу, за рахунок збільшення позикового капіталу на 544,3 млн. грн., а також власного капіталу – на 105,2 млн. грн.

Таблиця 3.3

Структура пасивів ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД» у 2023 р.

Показник	На початок 2023 р.		На кінець 2023 р.		Відхилення за 2023 р.	
	тис. грн.	% до підсумку	тис. грн.	% до підсумку	суми, тис. грн.	частки, в. п.
1	2	3	4	5	6	7
Джерела майна разом, у тому числі:	476489	100,00	1125974	100,00	649485	х
1. Власний капітал	42979	9,02	148200	13,16	105221	4,14
2. Позиковий капітал усього, у тому числі:	433510	90,98	977774	86,84	544264	-4,14
2.1. Довгострокові зобов'язання і забезпечення	654	0,14	254	0,02	-400	-0,11
2.2. Поточні зобов'язання і забезпечення	432856	90,84	977520	86,82	544664	-4,03
2.2.1. Короткострокові кредити банків	-		-	-	-	
2.2.2. Кредиторська заборгованість	408835	85,80	977520	86,82	568685	1,01
2.2.3. Інші поточні зобов'язання	24021	5,04	-	-	-24021	-5,04

Джерело: розраховано на підставі даних фінансової звітності підприємства

Відбулися зміни у структурі капіталу: на початок 2023 року частка власного капіталу складала 9,0 % і за рік вона збільшилася на 4,1 в. п. У той же час зменшилася питома вага позикового капіталу, яка на кінець року склала 86,8 % і за рік зменшилася на 4,1 в. в.

Таку структуру капіталу підприємства не можна вважати позитивною, так як майже 90 % на кінець року складає частка залученого капіталу, не дивлячись на те, що вони дещо зменшилася. Значне перевищення суми залученого капіталу над власним може бути ризикованим для підприємства. Тому менеджменту необхідно здійснювати постійний контроль за ситуацією, щоб передбачити можливі ризики втрати незалежності.

Ні на початок 2023 року, ні на кінець року у підприємства не було а ні довгострокових кредитів банків, а ні короткострокових. Слід відмітити значне

зростання поточних зобов'язань, які на початок року складали 432,9 млн. грн., а в структурі 90,8 %, а на кінець року їх сума зросла на 544,7 млн. грн. або більш ніж у 2, хоча в структурі їх частка зменшилася на 4,0 в. п. При цьому на кінець 2023 року всі поточні зобов'язання підприємства склалися виключно з кредиторської заборгованості, яка є найбільш ризиковим запозиченням підприємства. За 2023 рік сума кредиторської заборгованості зросла на 568,7 млн. грн. і склала на кінець року 977,5 млн. грн.

Ситуація, що склалася із структурою пасивів підприємства, може мати негативний вплив на рівень його платоспроможності у найближчому майбутньому.

Для покращення структури джерел формування майна ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД» можна рекомендувати проводити подальшу роботу щодо збільшення обсягів виробництва продукції, що дасть можливість продовжувати збільшення суми нерозподіленого прибутку як основного джерела формування власного капіталу.

Оскільки на формування прибутку здійснюють безпосередній вплив сума його доходів і витрат, проведемо аналіз формування прибутку досліджуваного підприємства за 2021-2023 рр. (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Динаміка доходів, витрат і фінансових результатів
ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД»

Показник	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Відхилення	
				2023 р. до 2021 р.	2023 р. до 2022 р.
1	2	3	4	5	6
1. Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції	495825	618713	998982	503157	380269
2. Повна собівартість реалізованої продукції	472558	567267	856964	384406	289697
3. Прибуток від основної операційної діяльності	23267	51446	142018	118751	90572
4. Прибуток від операційної діяльності	4793	35103	118542	113749	83439

Продовження табл. 3.4

1	2	3	4	5	6
5. Фінансово-інвестиційні та інші доходи	2592	3645	12782	10190	9137
6. Фінансово-інвестиційні та інші витрати	113	22	2963	2850	2941
7. Прибуток від фінансово-інвестиційної та іншої діяльності	2479	3623	9819	7340	6196
8. Чистий прибуток	5960	31754	105221	99261	73467

Джерело: розраховано на підставі даних фінансової звітності підприємства

Дані, наведені в таблиці 3.4, свідчать про те, що у 2023 році на ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД» відбулося зростання усіх представлених показників: порівняно з 2022 роком збільшився чистий дохід від реалізації продукції на 380,3 млн. грн., а порівняно з 2021 роком – на 503,2 млн. грн.. Відбулося зростання повної собівартості реалізованої продукції відповідно на 289,7 млн. грн. та 384,4 млн. грн. І оскільки зростання чистого доходу випереджало збільшення витрат на виробництво і реалізацію продукції, то прибуток від основної операційної діяльності збільшився, зросла також сума прибутку від операційної діяльності.

Протягом аналізованого періоду підприємство отримувало доходи від фінансової та іншої діяльності, причому їх сума постійно перевищувала витрати, тому від цього виду діяльності підприємство також отримувало прибутки і їх сума зросла у 2023 році порівняно з 2022 роком на 6,2 млн. грн., а порівняно з 2021 роком – на 7,3 млн. грн. Збільшення прибутків від окремих видів діяльності сприяло зростанню чистого прибутку підприємства за весь аналізований період на 99,3 млн. грн або майже в 17 разів, що є гарною тенденцією.

На рис. 3.2 представлена динаміка показників рентабельності досліджуваного підприємства.

На основі побудованого графіку можна відмітити, що протягом досліджуваного періоду діяльність підприємства була рентабельною і відбувалося збільшення як показника рентабельності реалізованої продукції, так і чистої рентабельності продажу, що є позитивною тенденцією. При цьому найбільше зростання обох показників відбулося в 2023 році.

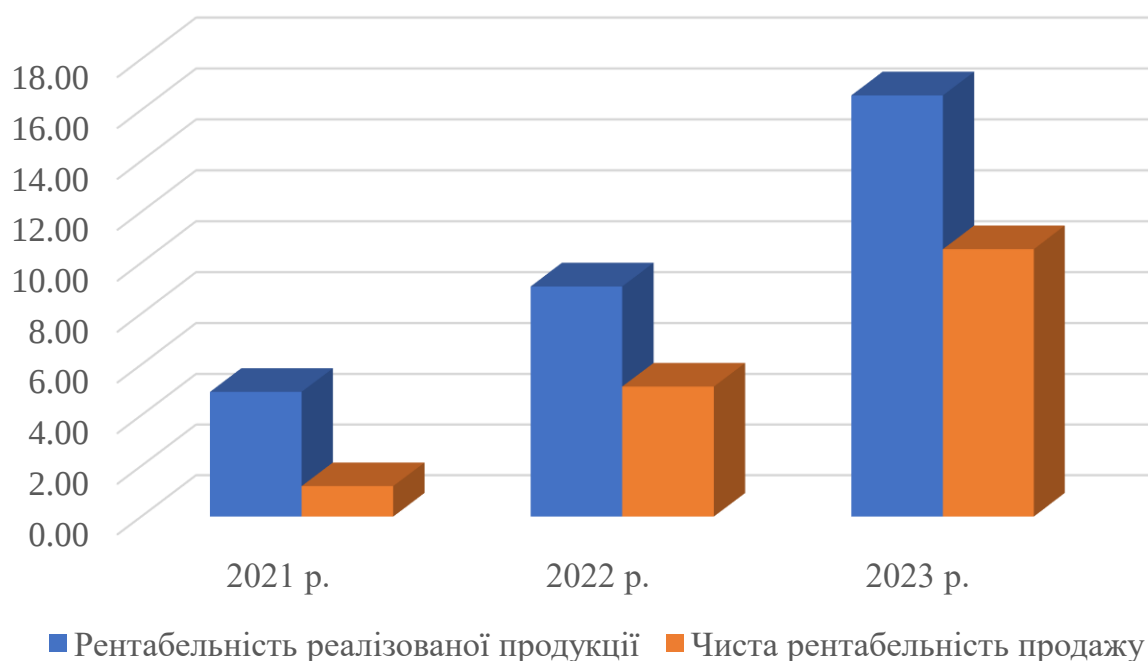

Рис. 3.2. Динаміка показників рентабельності ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД»

Джерело: побудовано на підставі даних таблиці 3.3

3.2. Аналіз фінансового стану ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД»

Фінансовий стан підприємства визначається взаємодією всіх складових системи фінансових відносин і відображає ефективність його виробничо-господарської діяльності. Він характеризується низкою показників, що відображають як розміщення фінансових ресурсів, так і їх використання на підприємстві.

Аналіз фінансового стану дозволяє оцінити економічний потенціал підприємства та його конкурентоспроможність на ринку. Отримана інформація створює базу для ухвалення ключових управлінських і фінансових рішень [53].

Проведемо аналіз фінансового стану ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД», для чого охарактеризуємо систему показників платоспроможності та фінансової стійкості, а також встановимо тип фінансової стійкості

У таблиці 3.5 розраховано показники, що характеризують рівень платоспроможності аналізованого підприємства.

Таблиця 3.5

Аналіз платоспроможності ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД»

Показники	Рекомендоване значення	На початок 2023 р.	На кінець 2023 р.	Відхилення за рік
1. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	$\geq 0,2$	0,094	0,293	0,199
2. Коефіцієнт поточної ліквідності	$\geq 0,8$	0,725	0,823	0,099
3. Коефіцієнт загальної ліквідності	≥ 2	1,028	1,091	0,064

Джерело: розраховано на підставі даних фінансової звітності підприємства

Як свідчать результати розрахунків, що наведені в таблиці 3.5, на початок 2023 року ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД» мав можливості покрити 9,4% своїх поточних зобов'язань грошовими коштами, а на кінець року – 29,3%. Отже, на початок року підприємство не було платоспроможним терміново, а на кінець року – платоспроможним.

На середньостроковий період підприємство можна вважати платоспроможним як на початок року, так і на кінець, оскільки воно могло покрити грошовими коштами та дебіторською заборгованістю відповідно 72,5% та 82,3 % своїх поточних зобов'язань.

На довгострокову перспективу підприємство не можна вважати платоспроможним, оскільки на початок року оборотні активів перевищували поточні зобов'язання в 1,03 рази, а на кінець року в 1,09 разів.

Для підвищення рівня платоспроможності підприємству рекомендується впровадження системи управління позиковими коштами, здійснення постійного моніторингу термінів їх сплати; впровадження практики часткової передоплати відвантаженої продукції для зниження ризику дебіторської заборгованості і встановлення чітких термінів її оплати.

Визначимо тип фінансової стійкості досліджуваного підприємства (табл. 3.6).

Розрахунки показали, що і на початок 2023 року, і на кінець року ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД» мало кризовий фінансовий стан, тому що в нього не

вистачало основних джерел для покриття запасів, причому за 2023 рік потреба в додаткових ресурсах зросла до 160,7 млн. грн.

Таблиця 3.6

Тип фінансової стійкості ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД»

Показник	На початок 2023 р.	На кінець 2023 р.
1. Власний капітал	42979	148200
2. Необоротні активи	31728	59051
3. Власні обігові кошти	11251	89149
4. Довгострокові зобов'язання	654	254
5. Наявність власних і довгострокових джерел покриття запасів	11905	89403
6. Короткострокові кредити та позики	-	-
7. Загальний розмір основних джерел покриття запасів	11905	89403
8. Запаси	120156	250116
9. Надлишок (+) або нестача (-) власних обігових коштів	-108905	-160967
10. Надлишок (+) або нестача (-) власних коштів і довгострокових кредитів і позик	-108251	-160713
11. Надлишок (+) або нестача (-) основних джерел покриття запасів	-108251	-160713
12. Тип фінансової стійкості підприємства	0.0.0	0.0.0

Джерело: розраховано на підставі даних фінансової звітності підприємства

Ураховуючи проведені розрахунки підприємству можна рекомендувати прийняти заходи щодо зменшення суми поточної кредиторської заборгованості, яка на кінець 2023 року складає 100 % поточних зобов'язань. Причому основну частину кредиторської заборгованості складає заборгованість за одержаними авансами.

Отже, підприємству необхідно вчасно здійснювати відвантаження продукції для зменшення цієї заборгованості, оскільки воно ризикує втратити свою самостійність. Вчасне виробництво і відвантаження продукції дозволить збільшити прибутки підприємства, і як наслідок, приведе до збільшення власного капіталу. Крім того, необхідно оптимізувати запаси на складі, провести аналіз необхідності їх накопичення для забезпечення безперебійного виробництва продукції.

Доповнимо аналіз фінансового стану підприємства розрахунком коефіцієнтів фінансової стійкості, які характеризують його автономність та рівень фінансового ризику (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

Коефіцієнти фінансової стійкості ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД»

Показники	Рекомендоване значення	На початок 2023 р.	На кінець 2023 р.	Відхилення за рік
1. Коефіцієнт автономії	$\geq 0,5$	0,090	0,132	0,041
2. Коефіцієнт фінансового ризику	≤ 1	9,528	6,598	-2,930
3. Коефіцієнт маневреності власного капіталу	$\geq 0,1$	0,262	0,602	0,340
4. Коефіцієнт мобільності	варіює залежно від галузі діяльності підприємства	14,018	18,068	4,050
5. Коефіцієнт кредиторської заборгованості	зменшення	0,945	1,000	0,055

Джерело: розраховано на підставі даних фінансової звітності підприємства

Результати розрахунків показали, що і на початок 2023 року власний капітал ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД» складав лише 7%, і на кінець року – 13,2 % його загальної суми капіталу. Це означає, що підприємство не автономним, воно залежне від зовнішніх запозичень, тому що отримане значення коефіцієнта менше рекомендованого.,

Позиковий капітал підприємства протягом 2023 року значно перевищував його власний капітал: на початок року – в 9,5 разів, а на кінець року – в 6,6 разів, що є загрозливим для підприємства з точки зору високого рівня фінансових ризиків.

І на початок 2023 року, і на кінець року рівень коефіцієнта маневреності власного капіталу суттєво перевищувало рекомендований рівень, що свідчить про те, що у підприємства достатньо власних фінансових ресурсів для того, щоб здійснювати повністю фінансування необоротних активів, а також частини оборотних.

На початок 2023 року на кожну гривню необоротних активів необоротних активів підприємства припадало в середньому 14,02 грн. оборотних активів, а на

кінець року – в середньому 18,07 грн. Отже, рівень мобільності активів досліджуваного підприємства за 2023 рік підвищився, що є позитивною динамікою.

Кредиторська заборгованість, як вже відмічалось вище, на підприємстві у 2023 році складала значні суми, так на початок року її частка в поточних зобов'язаннях займала 94,5 %, а на кінець року взагалі всі 100 %. Така ситуація є ризиковою для підприємства, оскільки така заборгованість вимагає швидкого погашення і є найбільш ризиковим джерелом фінансування його активів.

Узагальнюючи можна відмітити, що ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД» знаходиться у стані дуже високого рівня залежності від зовнішніх джерел фінансування. У випадку недостатнього грошового потоку така значна частка кредиторської заборгованості привести до виникнення проблем її сплатою. Тому менеджменту підприємства необхідно прийняти заходів щодо вдосконаленню фінансової політики, забезпеченню збільшенню власного капіталу, покращенню системи управління активами та джерелами їх формування для забезпечення більш високого рівня фінансової стійкості підприємства.

3.3. Аналіз дебіторської заборгованості підприємства

Формування дебіторської заборгованості на підприємстві – це нормальна ознака його фінансово-господарської діяльності, однак кожна організація зацікавлена в оптимізації її суми. Скорочення дебіторської заборгованості веде до зменшення обігових коштів підприємства та прискорення їх оборотності. Підприємству важливо ефективно управляти рівнем дебіторської заборгованості, оскільки вона є інструментом кредитування покупців за отриману ними продукцію, роботи або послуги, причому без відсотків. Величина дебіторської заборгованості, що формується на підприємстві, залежить від його обсягу продажів, умов оплати (оплата після отримання або передоплата), встановленого терміну відстрочки платежу, організації контролю над дебіторською

заборгованістю, дисципліни з боку покупців та ефективності управління претензійною роботою [54].

Дебіторська заборгованість є одним із найбільш високоліквідних активів. Тому неефективне управління нею може мати негативний вплив на рівень платоспроможності та кредитоспроможності суб'єкта господарювання. Якщо на підприємстві зростає сума дебіторської заборгованості, то йому необхідно відволікати власні кошти на покриття боргів, що сформувалися у покупців продукції чи послуг. Як результат відбувається погіршення фінансового стану підприємства. Тому важливе значення має здійснення аналізу дебіторської заборгованості.

Аналіз дебіторської заборгованості на підприємстві здійснюється в декілька етапів.

На першому етапі визначається об'єкт, мета та завдання аналізу. На другому етапі здійснюється збір та опрацювання інформації. На третьому етапі, який є найбільш трудомістким, проводиться горизонтальний і вертикальний аналіз дебіторської заборгованості, здійснюється побудова аналітичних таблиць та графіків.

Для оцінки ділової активності суб'єкта господарювання та ефективності використання дебіторської заборгованості доцільно розраховувати показники, які наведені в табл. 3.8.

Таблиця 3.8

Розрахунок показників, що характеризують ефективність використання дебіторської заборгованості підприємства

№	Показник	Методика розрахунку	Обґрунтування сутності та практичного використання
1	2	3	4
1	Коефіцієнт оборотності	Чиста виручка від реалізації продукції / Середньорічна сума дебіторської заборгованості	Показує скільки разів дебітори підприємства погасили свої зобов'язання

Продовження табл. 3.8

1	2	3	4
2	Термін погашення	Середньорічна сума дебіторської заборгованості * 365 / Чиста виручка від реалізації продукції	Показує кількість днів, за які в середньому погашається дебіторська заборгованість. Доцільно порівнювати із значеннями конкурентів, аналізувати в динаміці
3	Частка дебіторської заборгованості в загальній сумі оборотних активів	Дебіторська заборгованість / Оборотні активи	Показує питому вагу дебіторської заборгованості в загальній сумі оборотних активів. Чим вищим є даний показник, тим більш мобільним є майно підприємства
4	Частка сумнівної заборгованості в загальній сумі дебіторської заборгованості	Сумнівна дебіторська заборгованість / Загальна сума дебіторської заборгованості	Показує питому вагу сумнівної дебіторської заборгованості. Її збільшення свідчить про наявність проблем з несплатою за відвантажену продукцію і потребує прийняття заходів
5	Співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованості	Дебіторська заборгованість / Кредиторська заборгованість	Перевищення кредиторської заборгованості над дебіторською створює ризик погіршення фінансового стану підприємства

Джерело: сформовано на підставі [51-52]

Для встановлення місця дебіторської заборгованості в загальній сумі оборотних активів досліджуваного підприємства проведемо аналіз структури його оборотних активів (табл. 3.9).

Таблиця 3.9

Структура оборотних активів ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД» у 2023 р.

Показник	На початок 2023 р.		На кінець 2023 р.		Відхилення за 2023 р.	
	тис. грн.	% до підсумку	тис. грн.	% до підсумку	суми, тис. грн.	частки, в. п.
1	2	3	4	5	6	7
Оборотні активи разом, у тому числі:	444761	100,00	1066923	100,00	622162	x
1. Запаси	120156	27,02	250116	23,44	129960	-3,57
2. Дебіторська заборгованість	272771	61,33	517978	48,55	245207	-12,78
3. Поточні фінансові інвестиції	-	-	-	-	-	-

Продовження табл. 3.9

1	2	3	4	5	6	7
4. Гроші та їх еквіваленти	40861	9,19	286880	26,89	246019	17,70
5. Витрати майбутніх періодів	-	-	-	-	-	-
6. Інші оборотні активи	8227	1,85	11949	1,12	3722	-0,73

Джерело: розраховано на підставі даних фінансової звітності підприємства

Результати розрахунків, які наведені в таблиці 3.9 показують, що за 2023 рік відбулося збільшення загальної суми активів підприємства на 622,1 млн. грн. У першу чергу на це вплинуло збільшення дебіторської заборгованості на 245,2 млн. грн., яка в структурі на кінець року складала 48,6 %, однак її питома вага зарік зменшилася на 12,8 в. п. На 246,0 млн. грн. збільшилася також сума грошових коштів на рахунку підприємства і їх питома вага в загальній сумі оборотних активів за рік збільшилася на 17,7 в. п. Зросла також сума запасів підприємства на 130,0 млн. грн., а в структурі їх частка зменшилася на 3,6 в. п. на 622,1 млн. грн.

Структура оборотних активів на кінець 2023 року представлена на рис. 3.3.

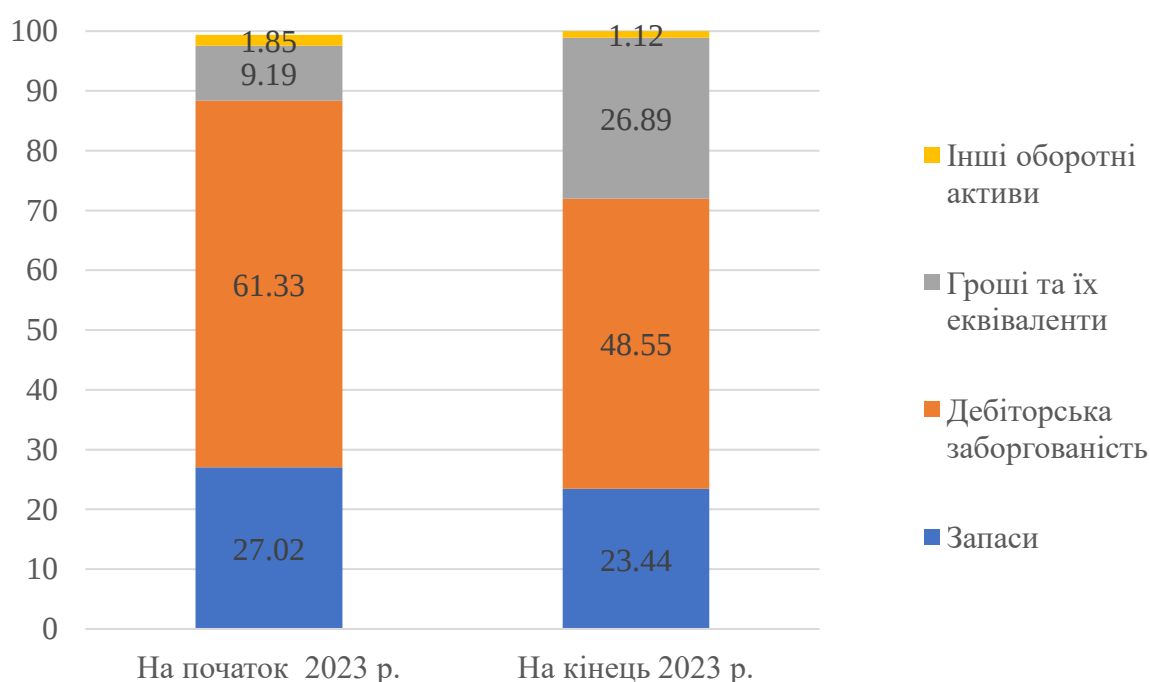

Рис. 3.3. Структура оборотних активів ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД», %

Джерело: побудовано на підставі даних таблиці 3.7

Отже можна відмітити, що дебіторська заборгованість на початок 2023 року займала більше 61 % у загальній сумі оборотних активів. За рік її питома вага дещо зменшилася, однак складає майже 50 %. У той же час зросла частка грошових коштів та їх еквівалентів.

Зменшення питомої ваги дебіторської заборгованості з одного боку є позитивним для підприємства. Однак сума дебіторської заборгованості, як свідчать дані таблиці 3.7, зросла на 245,2 млн. грн. Тому менеджменту підприємства необхідно в першу чергу приділяти більше уваги питанням забезпечення вчасної сплати покупців за поставлену продукцію, звертаючи особливу увагу на тих із них, що систематично сплачують за продукцію з порушенням термінів.

Проаналізуємо склад та структуру самої дебіторської заборгованості підприємства (табл. 3.10).

Таблиця 3.10

Структура дебіторської заборгованості ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД»

Показник	На початок 2023 р.		На кінець 2023 р.		Відхилення	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	в. п.
1	2	3	4	5	6	7
1. Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	42470	15,57	85867	16,58	43397	1,01
2. Дебіторська заборгованість за виданими авансами	218701	80,18	420762	81,23	202061	1,05
3. Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	68	0,02	71	0,01	3	-0,01
4. Інша поточна дебіторська заборгованість	11532	4,23	11278	2,18	-254	-2,05
Усього	272771	100,00	517978	100,00	245207	х

Джерело: розраховано на підставі даних звітності підприємства

Аналіз даних таблиці 3.10 свідчить про те, що за 2023 рік на підприємстві відбулося суттєве збільшення загальної суми дебіторської заборгованості, яка на початок року складала 272,8 млн. грн., а на кінець року – 518,0 млн. грн., тобто зросла майже в 2 рази.

Таке зростання дебіторської заборгованості відбулося в першу чергу внаслідок збільшення заборгованості за виданими авансами. Так, їх сума на початок 2023 року склала 218,7 млн. грн., а на кінець року – 420,8 млн. грн., тобто відбулося зростання на 202,1 млн. грн. Питома вага даної заборгованості в загальній її сумі складала на початок року 80,2 %, а на кінець року відбулося збільшення на 1,1 в. п.

Зросла також сума заборгованості за поставлену продукцію підприємства з 42,5 млн. грн. на початок 2023 року до 85,9 млн. грн. – на кінець року, зросла також і її частка на 1,0 в. п. У той же час зменшилася сума іншої поточної дебіторської заборгованості на 254 тис. грн. і склала на кінець 2023 року 11,3 млн. грн.

Представимо структуру дебіторської заборгованості підприємства у 2023 році графічно.

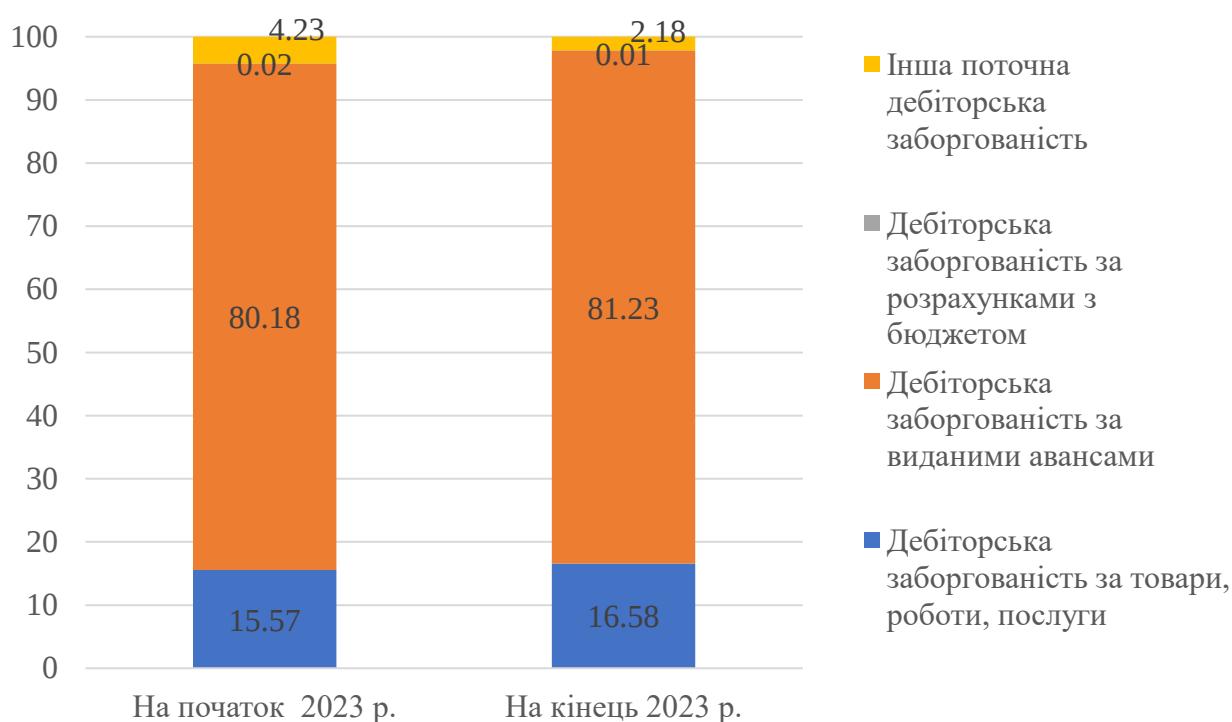

Рис. 3.4. Структура дебіторської заборгованості ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД» у 2023 р., %

Джерело: побудовано на підставі даних таблиці 3.10

Аналізуючи дані рис. 3.4 можна відмітити, що протягом 2023 року у загальній величині дебіторської заборгованості більше 80 % складає заборгованість за виданими авансами. Причому за рік питома вага цієї дебіторської заборгованості зросла. Більше 16 % на кінець 2023 року складає заборгованість покупців за поставлену продукцію. Інші види дебіторської заборгованості складають незначну частку.

На основі рис. 3.11 розглянемо склад дебіторської заборгованості ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД» за строками непогашення.

Таблиця 3.11

Дебіторська заборгованість ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД» за строками
непогашення

Показник	На початок 2023 р.		На кінець 2023 р.	
	дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	інша поточна дебіторська заборгованість	дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	інша поточна дебіторська заборгованість
1	2	3	4	5
До 12 місяців	42470	-	85867	-
Від 12 до 18 місяців	-	-	-	-
Від 18 до 36 місяців	-	-	-	-

Джерело: складено на підставі даних фінансової звітності підприємства

Дані таблиці 3.11 свідчать про те, що протягом 2023 року вся дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги мала строк непогашення до 12 місяців. Однак її сума на кінець 2023 року збільшилася практично вдвічі.

Проведемо оцінку ефективності використання дебіторської заборгованості на досліджуваному підприємстві (табл. 3.12).

Результати розрахунків показали, що незважаючи на те, що чистий дохід від реалізації продукції підприємства протягом аналізованого періоду мав тенденцію до суттєвого зростання, коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості у 2023 році порівняно з 2021 роком зменшився на 1,2 оберти, а порівняно з 2022 роком – на 1,1 оберти.

Таблиця 3.12

Динаміка показників оборотності дебіторської заборгованості

ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД»

Показник	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Відхилення	
				2023 р. до 2021 р.	2023 р. до 2022 р.
1	2	3	4	5	6
1. Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн.	495825	618713	998982	503157	380269
2. Середньорічна сума дебіторської заборгованості, тис. грн.	131609	171467	395374,5	263765,5	223907,5
3. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	3,77	3,61	2,53	-1,24	-1,08
4. Середній термін погашення дебіторської заборгованості, днів	96,88	101,15	144,46	47,58	43,30

Джерело: розраховано на підставі даних фінансової звітності підприємства

У 2021 році дебіторська заборгованість ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД» здійснила 3,8 обертів, середня тривалість яких складала 96,9 днів, у 2022 році відповідно 3,6 обертів у середньому за 101,2 днів, а в 2023 році – 2,5 обертів у середньому за 144,5 днів. Тобто, за досліджуваний період термін непогашення дебіторської заборгованості збільшився на 47,6 днів.

Проведемо аналіз співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості підприємства (табл. 3.13).

Таблиця 3.13

Динаміка співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості

на ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД»

Показник	На кінець 2021 р.	На кінець 2022 р.	На кінець 2023 р.	Відхилення, 2023 р. до 2021 р.
1	2	3	4	5
1. Дебіторська заборгованість, тис. грн.	70163	272771	517978	447815
2. Кредиторська заборгованість, тис. грн.	210674	408835	977520	766846

Продовження табл. 3.13

1	2	3	4	5
3. Коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості	0,333	0,667	0,530	0,197

Джерело: розраховано на підставі даних фінансової звітності підприємства

Як свідчать дані таблиці 3.13, за досліджуваний період відбулося значне зростання і дебіторської заборгованості підприємства, і кредиторської. При цьому зростання дебіторської заборгованості дещо випереджало кредиторську, однак протягом усього періоду їх співвідношення було незадовільним. Так, на кінці 2021 року на кожну гривню кредиторської заборгованості припадало в середньому 33,3 коп. дебіторської, а на кінець 2022 року і 2023 року – відповідно 66,7 коп. та 53,0 коп.

Наочно результати розрахунків представлено на рис. 3.5.

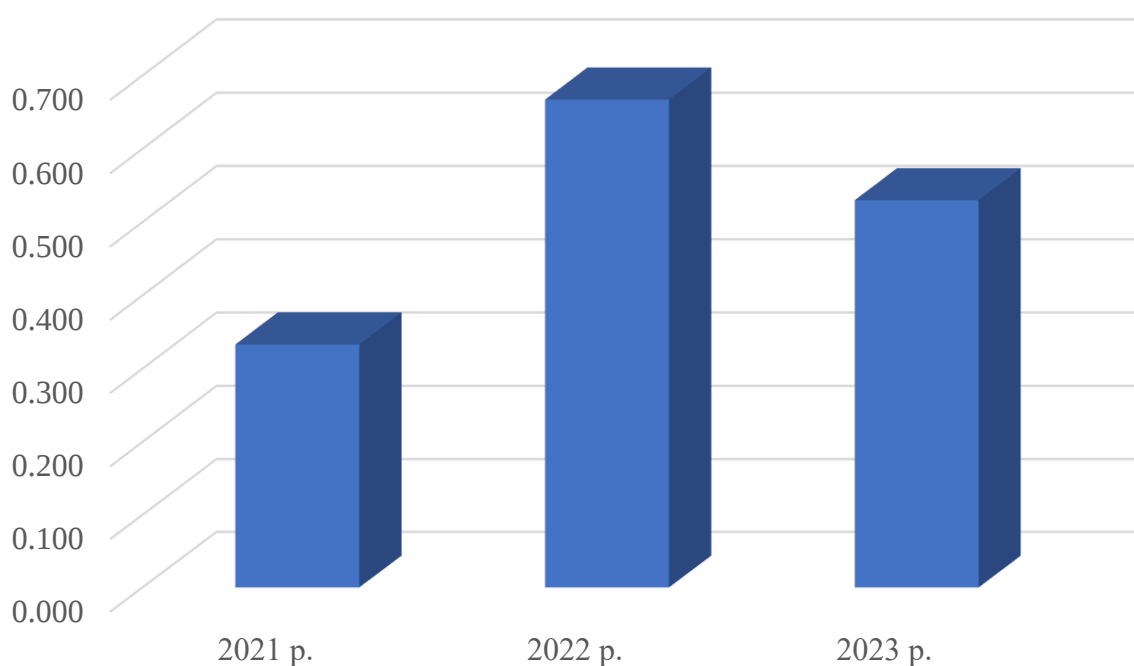

Рис. 3.5. Динаміка коефіцієнта співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД», на кінець року

Джерело: побудовано на підставі даних таблиці 3.13

Менеджменту підприємства необхідно прийняти заходів щодо пришвидшення погашення дебіторської заборгованості, оскільки її сума постійно зростає. Зокрема, встановити причини накопичення заборгованості; розглянути її склад щодо кожного дебітора і встановити причини виникнення; бухгалтеру, який веде облік за розрахунками, здійснювати вчасний аналіз термінів непогашення заборгованості щодо кожного покупця і виявляти тих, які систематично здійснюють порушення термінів договору; застосовувати розсилку смс покупцям із нагадуванням про необхідність сплати за відвантажену продукцію; більш чітко прописувати в договорах купівлі-продажу можливі санкції за порушення термінів сплати за продукцію; встановити цінові знижки на продукцію для прискорення її оплати.

У той же час необхідно покращити управління кредиторською заборгованістю: здійснювати оцінку ризику кредиторської заборгованості та її вплив на фінансовий стан підприємства, встановити допустимі межі ризику; знайти раціональне співвідношення між обсягом кредиторської заборгованості та чистим доходом від реалізації продукції.

Висновки до розділу 3

Проведений у даному розділі аналіз показників діяльності підприємства ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД» та ефективності використання дебіторської заборгованості дозволяє зробити такі висновки.

Протягом аналізованого періоду на ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД» прибутковою була як основна діяльність, так і інші види діяльності, і сформовані тенденції були позитивними.

За аналізований період збільшився чистий дохід від реалізації продукції, причому найбільше його зростання відбулося в 2023 році. Для забезпечення розвитку діяльності підприємство розширило свої потужності. Так зросла вартість основних засобів підприємства, а також чисельність працівників.

Підвищився рівень віддачі основних засобів, а також зросла продуктивність праці.

На підприємстві загальна сума активів за 2023 рік зросла більш ніж у 2 рази. Таке значне зростання активів було обумовлене у першу чергу збільшенням суми оборотних активів, частка яких на кінець 2023 року складала більше 90 %. При цьому відбулося збільшення усіх основних складових оборотних активів підприємства: дебіторської заборгованості, грошових коштів та запасів. Збільшення і дебіторської заборгованості, і запасів обумовлене, у першу чергу, суттєвим зростанням обсягів продукції на підприємстві за цей рік.

Структуру капіталу підприємства не можна вважати позитивною, так як майже 90 % на кінець 2023 року складає частка залученого капіталу, не дивлячись на те, що вони дещо зменшилися. Значне перевищення суми залученого капіталу над власним може бути ризикованим для підприємства.

На середньостроковий період підприємство можна вважати платоспроможним, оскільки воно може покрити грошовими коштами та дебіторською заборгованістю 82 % своїх поточних зобов'язань. А на довгострокову перспективу його не можна вважати платоспроможним, оскільки оборотні активи практично дорівнюють сумі поточних зобов'язань. При цьому слід також відмітити, що позиковий капітал підприємства протягом 2023 року значно перевищував його власний капітал: на початок року – в 9,5 разів, а на кінець року – в 6,6 разів, що є загрозливим для підприємства з точки зору високого рівня фінансових ризиків.

Протягом досліджуваного періоду на ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД» постійно зростала сума дебіторської заборгованості, причому за один 2023 рік вона зросла майже в 2 рази. Тому менеджменту підприємства необхідно розробити систему заходів щодо пришвидшення погашення дебіторської заборгованості.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило розкрити економічну сутність дебіторської заборгованості, розглянути практичні питання процесів її обліку та внутрішнього контролю, виявити особливості обліку дебіторської заборгованості відповідно до національних і міжнародних стандартів. За результатами дослідження можна зробити такі висновки.

Дебіторську заборгованість можна визначити як економічну категорію, що відображає фінансові зобов'язання внутрішніх і зовнішніх партнерів компанії, які виникають із договірних відносин між ними.

Виникнення дебіторської заборгованості є стандартною характеристикою економічної діяльності підприємства, і кожен суб'єкт господарювання зацікавлений у зменшенні її обсягу. Зменшення дебіторської заборгованості виступає як резерв для скорочення потреб підприємства у додаткових оборотних коштах та прискорення їх обігу.

Дебіторська заборгованість класифікується за низкою критеріїв. В обліку під час здійснення класифікації дебіторської заборгованості враховуються два основні критерії: термін, що залишився до погашення заборгованості від дати балансу, та відповідність операційному циклу. На основі цих критеріїв у обліку виділяється довгострокова та поточна дебіторська заборгованість.

Величина дебіторської заборгованості залежить від низки зовнішніх та внутрішніх факторів. Зовнішніми є: економічний стан в країні; ефективність грошово-кредитної політики, яку проводить Національний банк; стан розрахунків у країні; рівень інфляції; ступінь насиченості ринку та його ємність; сезонний характер виробництва продукції тощо. Внутрішні фактори – це ті, які формує саме підприємство: кредитна політика, що проводить підприємство; види розрахунків, які підприємство використовує в своїй діяльності; здійснення контролю (або відсутність контролю) за формуванням дебіторської заборгованості та ін.

Порівняння обліку дебіторської заборгованості, яке здійснюється за національними та міжнародними стандартами, показало, що вони мають свої спільні та відмінні особливості. Так, національні стандарти, зокрема НП(С)БО 10, чітко регламентують облік дебіторської заборгованості, тоді як міжнародні стандарти надають лише загальні принципи. Відповідно до МСФЗ дебіторська заборгованість розглядається як окремий клас фінансових активів з особливими платежами, які не котируються на активному ринку. У національних стандартах дебіторська заборгованість визначається як сума заборгованості, яка має бути отримана підприємством від його дебіторів, як фізичних, так і юридичних осіб.

Для узгодження обліку дебіторської заборгованості за національними та міжнародними стандартами, необхідно вдосконалити національну систему обліку, враховуючи міжнародний досвід, що сприятиме у подальшому збільшенню повноти, значущості та достовірності облікової інформації.

Практичні аспекти обліку, контролю та аналізу дебіторської заборгованості розглядалися на прикладі підприємства ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД», яке є національним виробником цифрових засобів зв'язку.

Облік заборгованості від покупців та замовників за відвантажену продукцію на ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД» здійснюється з використанням рахунку 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками». На цьому рахунку узагальнюється інформація щодо здійснення оплати за відвантажену продукцію (виконані роботи, надані послуги) від покупців та замовників, за винятком утворення заборгованості, яка гарантована векселем. Облік розрахунків, що здійснюється за поточною дебіторською заборгованістю з різними дебіторами за виданими авансами, претензіями, нарахованими доходами, позиками членам кредитних спілок, відшкодуванням завданих збитків та іншими операціями здійснюється за рахунком 37 «Розрахунки з різними дебіторами».

На ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД» внутрішній контроль розрахунків з покупцями та замовниками здійснюється за наступною послідовністю: спочатку проводиться перевірка виконання усіх наявних договірних зобов'язань з покупцями та замовниками; далі досліджується динаміка заборгованості за

операціями з відвантаження готової продукції чи надання послуг; на наступному етапі перевіряється своєчасність та повнота проведення інвентаризацій розрахунків з усіма наявними на даний час покупцями та замовниками; потім здійснюється оцінка обґрунтованості кожної суми виникнення заборгованості; на завершальному етапі проводиться оцінювання в цілому стану аналітичного, синтетичного обліку розрахунків з дебіторами та їх відображення у звітності підприємства.

Для покращення системи обліку дебіторської заборгованості на підприємстві пропонуємо наступне: частіше здійснювати оновлення облікової політики, оскільки підприємство розвивається, відбуваються певні зміни в операціях, що воно здійснює; розробити в його обліковій політиці порядок створення резерву сумнівних боргів, при цьому його доцільно формувати в розрізі кожного окремого боржника, оскільки важливими для підприємства є терміни формування заборгованості; здійснювати постійний контроль за тим, яким є співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей, адже дебіторська заборгованість повинна незначно перевищувати кредиторську, в іншому випадку підприємству для здійснення поточної діяльності необхідно залучати кошти з додаткових джерел фінансування; посилити контроль за своєчасним надходженням до бухгалтерії та повнотою заповнення усіх первинних документів, що є основою для обліку дебіторської заборгованості.

Проведений аналіз основних показників діяльності ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД» показав, що на підприємстві в цілому відбуваються позитивні зміни: збільшується чистий дохід від реалізації продукції, причому найбільше його зростання відбулося в 2023 році, зростають прибутки як від основної діяльності, так і від інших видів. Для забезпечення розвитку діяльності підприємство розширило свої потужності, зросла вартість основних засобів підприємства, а також чисельність працівників. Підвищився рівень віддачі основних засобів, а також зросла продуктивність праці.

Відбулося зростання загальної суми активів за один 2023 рік більш ніж у 2 рази. Таке значне зростання активів було обумовлене у першу чергу збільшенням

суми оборотних активів, частка яких на кінець 2023 року складала більше 90 %. При цьому відбулося збільшення усіх основних складових оборотних активів підприємства: дебіторської заборгованості, грошових коштів та запасів. Збільшення і дебіторської заборгованості, і запасів обумовлене, у першу чергу, суттєвим зростанням обсягів продукції на підприємстві за цей рік.

Структуру капіталу підприємства не можна вважати позитивною, так як майже 90 % його загальної суми складає частка залученого капіталу. Значне перевищення суми залученого капіталу над власним може бути ризикованим для підприємства.

На середньостроковий період підприємство можна вважати платоспроможним, а на довгострокову перспективу – ні, оскільки оборотні активи практично дорівнюють сумі поточних зобов'язань. Слід також відмітити, що позиковий капітал підприємства протягом 2023 року значно перевищував його власний капітал: на початок року – в 9,5 разів, а на кінець року – в 6,6 разів, що є загрозливим для підприємства з точки зору високого рівня фінансових ризиків.

Протягом досліджуваного періоду на ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД» постійно зростала сума дебіторської заборгованості, причому за один 2023 рік вона зросла майже в 2 рази. Тому менеджменту підприємства необхідно розробити заходи щодо пришвидшення погашення дебіторської заборгованості, оскільки її сума постійно зростає. Зокрема, встановити причини накопичення заборгованості; розглянути її склад щодо кожного дебітора і встановити причини виникнення; бухгалтеру, який веде облік за розрахунками, здійснювати вчасний аналіз термінів непогашення заборгованості щодо кожного покупця і виявляти тих, які систематично здійснюють порушення термінів договору; застосовувати розсилку смс покупцям із нагадуванням про необхідність сплати за відвантажену продукцію; більш чітко прописувати в договорах купівлі-продажу можливі санкції за порушення термінів сплати за продукцію; встановити цінові знижки на продукцію для прискорення її оплати.

Список використаних джерел

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість», затверджено наказом Міністерства фінансів України № 273 від 08. 10.1999 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99> (дата звернення 19.01.2024).
2. Матицина Н. О. Основні засади регулювання розрахункових відносин через управління дебіторською заборгованістю. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2015. № 12. С. 38-43.
3. Зімовець В. Б. Надмірна дебіторська заборгованість підприємств: причини виникнення та наслідки для фінансової системи України. *Економіка і прогнозування*. 2019. № 2. С. 7-21.
4. Закревська О. Ю. Організація бухгалтерського обліку поточної дебіторської заборгованості підприємств торгівлі. *Причорноморські економічні студії*. 2017. № 20. С. 103-106.
5. Мараховська Т. М., Лубенко О. С. Управління дебіторською заборгованістю підприємства. *Вісник Вінницького національного аграрного університету*. 2009. № 4. С. 34-39.
6. Момот Т. Б. Сучасні моделі управління дебіторською заборгованістю підприємства. *Науково-технічний збірник Харківської національної академії сільського господарства*. 2008. № 85. С. 207-211.
7. Майборода О.Є., Косарева І.П., Корабейникова І.О. Характеристика сутності та поняття дебіторської і кредиторської заборгованості. *Економіка і суспільство*. 2018. № 15. С. 396-401.
8. Белей С. І., Блавдзевич С. С. Дебіторська та кредиторська заборгованості в контексті забезпечення ділової комунікації підприємства. *Молодий вчений*. 2018. №. 10 (62). С. 712-716.
9. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV: зі змінами і доповненнями. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення: 19.01.2024).

10. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI (зі змінами і доповненнями). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page3> (дата звернення: 18.01.2024).

11. Національне положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджено наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>

12. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність. Закон України із змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#Text> (дата звернення 19.01.2024).

13. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні: Закон України від 16.10 2012 р. № 5463 із змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text> (дата звернення 19.01.2024).

14. Методичні рекомендації про застосування регістрів бухгалтерського обліку, Наказ МФУ від 29.12.2000 р. № 356 із мінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0356201-00#Text> (дата звернення 19.01.2024).

15. Інструкція «Про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій», затверджена наказом Міністерства фінансів України № 291 від 30.11.99 р. із змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99/para6> (дата звернення: 19.01.2024).

16. Положення про документальне забезпечення записів в бухгалтерському обліку, Наказ МФУ №88 24.03.95р. із змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0168-95#Text> (дата звернення: 19.01.2024).

17. Ленко І. В., Колесніченко А. С. Поняття дебіторської заборгованості та деякі питання її регулювання. *Економічні науки*. 2021. № 3. С. 91-97.

18. Чупріна, Л. В., Юрковська, Т. С. Організація обліку дебіторської заборгованості та шляхи її вдосконалення. *Інфраструктура ринку*. 2019. № 32. С. 457-461.

19. Гнатенко Є. П. Аналіз співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості підприємства. *Економічні науки*. 2015. № 1 (4). С. 38-42.
20. Хохлов М. П., Корнієнко О. С. Управління дебіторською та кредиторською заборгованістю підприємства. *Економіка і суспільство*. 2017. Випуск 10. С. 402-407.
21. Кащенко О. Облік та контроль дебіторської заборгованості як складової системи грошових розрахунків підприємства. *Економіка України*. 2017. № 130. С. 54-58.
22. Міщук Є. В., Сідорова І. І. Аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості: проблемні аспекти. *Економічна наука. Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 2. С. 54-57.
23. Костюнік О. В., Недашковська Д. М. Деякі питання регулювання дебіторської та кредиторської заборгованостей українських підприємств. *Економічна наука. Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 19. С. 45-50.
24. Кюрджиев А. С., Іонін Є. Є. Дебіторська заборгованість підприємства. *Вісник МГУ*. Том 1. 2018. С. 164-169.
25. Кіндрат І., Клімик В., Луців Н. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Розвиток соціально-економічних систем в геоекономічному просторі: теорія, методологія, організація обліку та оподаткування. 11-12 травня 2019 р. Тернопіль. ТНТУ ім. Пулюя. 2019. С. 88-89.
26. Зінченко О. В., Крутих О. В. Економічна сутність та класифікація дебіторської заборгованості для потреб облікової системи підприємства. *Інфраструктура ринку*. 2018. Випуск 25. С. 819-825.
27. Синькевич Н. Актуальність та проблеми дебіторської заборгованості: історичні аспекти, економічний зміст та етапи розвитку. *Бухгалтерський облік, аналіз та аудит*. 2017. № 3. С. 119-129.
28. Дублей В. В., Гуменюк М. М. Необхідність управління дебіторською та кредиторською заборгованостями в сучасних умовах. *Науковий огляд*. 2016. № 11 (32). С. 1–9.

29. Тучак О. Управління дебіторською заборгованістю. *Баланс*. 2020. № 4. С. 19-24.
30. Каховська О. В., Спірідонова К. О., Кірнос О. В. Особливості управління дебіторською заборгованістю в умовах кризи неплатежів. *Економічний простір*. 2023. № 185. С. 54-58.
31. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 18 «Дохід». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_025#Text (дата звернення 22.03.2024 р.).
32. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 32 «Фінансові інструменти: подання». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU12040> (дата звернення 22.03.2024 р.).
33. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка». URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/MU17053?an=0&ed=2023_07_11 (дата звернення 22.03.2024 р.).
34. Міжнародний стандарт фінансової звітності 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU17019> (дата звернення 22.03.2024 р.).
35. Міжнародний стандарт фінансової звітності 9 «Фінансові інструменти». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_016#Text (дата звернення 22.03.2024 р.).
36. Безкоровайна Л. В. Особливості бухгалтерського обліку дебіторської і кредиторської заборгованості у вітчизняній та зарубіжній практиці. *Ефективна економіка*. 2016. № 12. С. 51-53.
37. Лубенченко О. Е. Особливості аудиторської перевірки дебіторської і кредиторської заборгованості, яка обліковується за міжнародними стандартами. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2016. № 1(47). С. 464-468.
38. Хомик П. М., Кулик М. А. Порівняльний аспект обліку заборгованості підприємства за П(С)БО ТА МСФЗ. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2016. Вип. 3 (24). С. 503-510.

39. Офіційний сайт ТОВ «ТЕЛЕКАРТ-ПРИЛАД». URL: <https://telecard.odessa.ua/> (дата звернення 22.03.2024 р.).

40. Довгопол Н. В., Полозова Т. В., Радченко М. О. Бухгалтерський облік: навч. посібник для студентів усіх форм навчання спеціальності 051 – Економіка. Харків: ХНУРЕ, 2021. 300 с.

41. Аудит: підручник / за наук. ред. І. І. Пилипенка; Нац. акад. статистики, обліку та аудиту. К. : ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2015. 643 с.

42. Олійник С. О. Шляхи удосконалення обліку дебіторської заборгованості. *Науковий огляд*. 2018. № 5 (48). С. 35-43. URL: <https://www.naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/1559> (дата звернення 22.03.2024).

43. Новікова Х. К. Внутрішній контроль як основна складова управління діяльністю підприємства. *Економічний аналіз*. 2015. Том 19. № 2. С. 109-116.

44. Єфіменко Т. І. Внутрішньогосподарський контроль: Навчальний посібник. Харків: УкрДАЗТ, 2013. 313 с.

45. Підвисоцька Л. Я. Аналітичні інструменти в контролі дебіторської заборгованості для забезпечення безперервності діяльності. *Ефективна економіка*. 2017. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5894> (дата звернення 22.03.2024).

46. Москалюк Г. О. Система внутрішнього контролю дебіторської та кредиторської заборгованості: напрями удосконалення і розвитку. *Ефективна економіка*. 2013. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1899> (дата звернення 15.09.2019).

47. Замула І. В., Танасієва М. М. Внутрішній контроль : навч. посіб. Чернівці: Технодрук, 2021. 336 с.

48. Шендригоренко М. Т., Шевченко Л. Я., Янковський В. А. Внутрішній господарський контроль [Текст]: навч. посібник. Кривий Ріг: ДонНУЕТ, 2020. 108 с.

49. Дмитренко А. В. Бухгалтерський і податковий облік безнадійної та сумнівної дебіторської заборгованості. *Економіка і регіони*. 2015. № 1. С. 114-117.

50. Набатова Ю. О., Чорненко О. С., Шляхи та напрямки поліпшення фінансової діяльності суб'єкта господарювання. *Ефективна економіка*. 2018. № 11. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2018/78.pdf (дата звернення 12.04.2024).

51. Волкова Н. А., Гайдаєнко О. М., Семенова К. Д., Подвальна Н. Е., Чернишова Л. В. Економічний аналіз суб'єктів господарювання: Навч. посібник. 2-е вид., перероб. і доп. Одеса: ОНЕУ. 2022. 217 с.

52. Степаненко О. І., Дубовик М. Ф. Аналіз дебіторської заборгованості, її вплив на фінансовий стан та ділову активність підприємства. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2022. Випуск 2 (88). С. 116-126.

53. Яцук О.О, Захарова Н. Ю., Фінансовий стан підприємства та методика його оцінки. *Економіка і управління*. Том 29(68). 2018. С. 173-180.

54. Мішук Є. В., Сідорова І. І. Аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості: проблемні аспекти. *Економічна наука. Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 2. С. 54-57.

ДОДАТКИ